

Nyugat-magyarországi Egyetem
Geoinformatikai Kar

A sümegi Püspöki Palota évszázadai

SZAKDOLGOZAT

Konzulens:

Mizseiné Dr. Nyiri Judit
egyetemi docens
Katona János
tanársegéd

Készítette:

Zsigmond Szilvia
Nappali tagozat
Igazgatásszervező szak,
Ingatlan-nyilvántartás szakirány

Székesfehérvár
2014

NYILATKOZAT

Alulírott **Zsigmond Szilvia** (neptun kód: [REDACTED]) jelen nyilatkozat aláírásával kijelentem, hogy a **A sümegi Püspöki Palota évszázadai** című

szakdolgozat

(a továbbiakban: dolgozat) **önálló munkám**, a dolgozat készítése során betartottam a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. tv. szabályait, valamint az egyetem által előírt, a dolgozat készítésére vonatkozó szabályokat, különösen a hivatkozások és idézések tekintetében¹.

Kijelentem továbbá, hogy a dolgozat készítése során az önálló munka kitétel tekintetében a konzulenszt illetve a feladatot kiadó oktatót **nem tévesztettem meg**.

Jelen nyilatkozat aláírásával tudomásul veszem, hogy amennyiben bizonyítható, hogy a dolgozatot **nem magam készítettem**, vagy a dolgozattal kapcsolatban szerzői jogsértés ténye merül fel, a Nyugat-Magyarországi Egyetem **megtagadja a dolgozat befogadását és ellenem fegyelmi eljárást indíthat**.

A dolgozat befogadásának megtagadása és a fegyelmi eljárás indítása nem érinti a szerzői jogsértés miatti egyéb (polgári jogi, szabálysértési jogi, büntetőjogi) jogkövetkezményeket.

Székesfehérvár, 2014. május 26.

.....

-
- 1 1999. évi LXXVI. tv. 34. § (1) A mű részletét - az átvevő mű jellege és célja által indokolt terjedelemben és az eredetihez híven - a forrás, valamint az ott megjelölt szerző megnevezésével bárki idézheti.
 - 2 36. § (1) Nyilvánosan tartott előadások és más hasonló művek részletei, valamint politikai beszédek tájékoztatás céljára - a cél által indokolt terjedelemben - szabadon felhasználhatók. Ilyen felhasználás esetén a forrást - a szerző nevével együtt - fel kell tüntetni, hacsak ez lehetetlennek nem bizonyul.

Tartalom

1. Bevezetés.....	4
2. Sümeg története XVIII. század közepéig	6
3. Padányi Bíró Márton élete.....	8
3.1. Padányi Bíró Márton tevékenységei Sümegen	10
4. A Püspöki Palota építéstörténetének periódusai XV. -XX. századig.....	13
5. A sümegi Püspöki Palota, Padányi Bíró Márton püspök idején	15
6. Püspöki Palota, mint oktatási intézmény	17
7. Jogi szabályozások a műemlékek vonatkozásában	20
7.1. A kulturális örökség védelem.....	20
7.2. A kulturális örökség fogalma	20
7.3. A kulturális örökség védelméről.....	20
7.4. Műemlék fogalma.....	21
7.5. Műemlék törvényi meghatározása	22
7.6. Kulturális örökség védetté nyilvánítás szabályairól	22
7.7. A kulturális örökség hatósági nyilvántartási szabályok a műemlékekre vonatkozóan.....	23
8. Az országos településrendezési és építési követelményekről szóló kormányrendelet rendelkezései a műemlékekről	24
9. Sümeg Város Önkormányzata által kibocsátott épített és természeti környezet védelméről szóló rendelet összefoglalása	25
10. A sümegi Püspöki Palota fejlesztései	27
10.1. Az 1959-1960. évi homlokzat helyreállítása	27

10.2. Sümeg Püspöki Palota Közalapítvány	29
10.3. Sümeg, Püspöki Palota Hasznosítási javaslat (1995)	30
10.4. Sümeg, belváros városrehabilitációs programterv (2000)	32
10.5. Történelmi szőlőültetvény a sümegi vár oldalában (2007)	35
10.6. Sümegi Püspöki Palota városi művelődési és rendezvényközpont (2008) ...	37
11. Összegzés	41
12. Irodalomjegyzék	44
Mellékletek	46

1. Bevezetés

Törzsgyökeres sümegi lakosként, méltán büszke vagyok e kisváros múltjára, híres szülőtteire, műemlékeire és intézményeire. Sümeg egy patinás barokk kisváros, amely múltjára tekintve mérhetetlen város szeretetet alakított ki bennem. Sümeg műemlékei számomra mindig kedvesek, és nagy érdeklődéssel figyelem azok felújításait és hasznosításainak fejlődését. Ezért választottam hozzám közel álló témát, amely a sümegi Püspöki Palota évszázadainak feltárásáról szól.

A Püspöki Palota évszázadainak feltárása előtt Sümeg történetét mutatom be, amely során az olvasó számára feltérképeződik, hogy e kisváros hol helyezkedik el és milyen történelmi múlttal rendelkezik.

A püspöki rezidencia életében több periódusról tudunk, e periódusok bemutatásával dolgoztam ki a palota építéstörténetét. A Püspöki Palota életéhez szorosan kapcsolódik a Padányi Bíró Márton Püspök élete, hiszen Bíró püspök püspöksége idején érte el a palota végeleges formáját és építtetésének főcélját.

Fontos korszak a palota életében a keresztesnővérek által kialakított iskola, amely a palota sokéves magára maradása után új intézménynek adott helyet. A leányiskola bemutatásában készséggel segített Vitai Lászlóné, aki a keresztesnővérek által vezetett iskola utolsó évfolyamának tanulója volt.

Az egykor impozáns barokk palota a későbbiekben a sümegi Kisfaludy Sándor Gimnázium kollégiumaként működött. Györffy Emese, a gimnázium egykori tanára mesélt a kollégiumi körülményekről illetve az épület akkori állapotáról.

Szakdolgozatomban említést teszek a kulturális örökség védelméről, mert fontosnak tartom, hiszen a társadalom minden síkjára kiterjed, mivel magába foglalja környezetünkben elhelyezkedő anyagi és szellemi emlékeinket és örökségeinket. A törvényhozók is felismerték az értékek megóvásának és védelmének szükségességét, ezáltal törvény is elősegíti az értékek megóvását.

A Püspöki Palota tekintetében összefoglaltam az Országos településrendezési és építési követelményekről szóló kormányrendelet műemlékekről szóló szabályozásokat illetve a Sümeg város Önkormányzata által kibocsátott épített és természeti környezet védelméről szóló rendelet rendelkezéseit.

A szakdolgozatom főmondandóját és egyben utolsó nagy részét, Miklósi Sikes Csaba, a sümegi Kisfaludy Sándor Múzeum Igazgatójának segítségével tudtam összeállítani. Kutatásai során megszerzett tudása illetve ismeretanyagai támogatta munkámat. A Püspöki Palota fejlesztésének tekintetében Miklósi Sikes Csaba tervek kidolgozásánál, összeállításánál, kivitelezésénél kulcsszerepet játszott.

A palotához tartozó Palota Pincéről Egly Márk a Balatoni Szőlő- és Borkultúra Egyesület elnöke, valamint a Palota Pince ügyvezető igazgatója illetve főborásza időt nem kímélve mutatta be a pince fejlesztéséről szóló segédanyagokat.

Szakdolgozatom során készített interjúk, kutatások, jogszabályok megismerése révén, feltáródott előttem a sümegi Püspöki Palota évszázadai, amelyhez elsősorban a fent említett személyek segítségét, tanulmányai során megszerzett tudásomat, másodsorban szakirodalom, jogszabályok, rendeletek és az Internet segítségét használtam fel.

Fontosnak tartom a múltunk felelevenítését, mellyel jövőnket formálhatjuk. Jelen korunk anyagi hozzájárulásai sajnos végesek, de műemlékeink szellemi mivoltával foglalkozva megeleveníthetjük az elmúlt korok szépségét.

2. Sümeg története XVIII. század közepéig

Sümeg a Dunántúl közepén, a Bakony és a Keszthelyi-hegység között széles elnyúló völgyben található. A város régebben Zala vármegyéhez tartozott napjainkban viszont Veszprém megye részét képezi.²

Napjainkban közel 7000 főt számláló település már az őskorban is lakott terület volt, amelyet régészeti kutatások bizonyítanak. Sümeg déli határában elnyúló Mogyorósdomb feltárásakor számos új kőkori leletekre bukkantak a régészek, mint például használati eszközök, szerszámok. A korabeli oklevelekben Sümeg város nevét először 1292-ben említik Zalandus veszprémi püspök idején, aki vár egyik legkorábbi építetője volt. Régészeti kutatások tanúsítják, hogy a ma is szemet gyönyörködtető sümegi vár, úgynevezett Öregtorony a legrégebbi része, amely 1260-1270-es évekből maradt fenn.³ A város fejlődésében meghatározó szerepet játszott a tatárjárás után átépített és felújított vár, mely IV. Béla ösztönzésére készült el. A vár és a település sorsa lassan összefonódott. A püspöki uradalmi terület igazgatása 14. század elején a közeli Erek község volt, majd a sümegi vár védelmi jelentőségének növekedésével a központ fokozatosan Sümegre tevődött át. A püspökség valamennyi birtoka és uradalma fölött elsősorban a veszprémi és a sümegi várak őrködtek. Ezzel magyarázható az is, hogy 1553-tól 1762-ig, tehát valamivel több, mint 200 éven át a veszprémi püspökség innen irányította hatalmas kiterjedésű, Csáktornytól Kisbérig terjedő egyházkerületét, illetve az ehhez kapcsolódó uradalmát is.

A török terjeszkedése miatt több Balaton környéki várhoz hasonlóan Sümeg is végvárrá alakult. 1560-tól Sümeg is hódoltsági területté vált, ezt követően adózik a törököknek. A törökök előrenyomulása miatt a város lakossága nagymértékben csökkent, de a vár ekkor magyar kézben maradt. A város történetében a császári hadak megjelenése, valamint a század végén kitört 15 éves háború és a Bocskai féle szabadságharc idején nehéz idők voltak valamint a vár urai sorra váltották egymást.

Sümeg a bécsi béke utáni időkben kezdte visszanyerni eredeti állapotát, Ergelics Ferenc püspök tevékenysége elindította a város fejlődését, majd Bosnyák István püspök a településnek mezővárosi rangot adományozott és önkormányzati jogot biztosított, a város

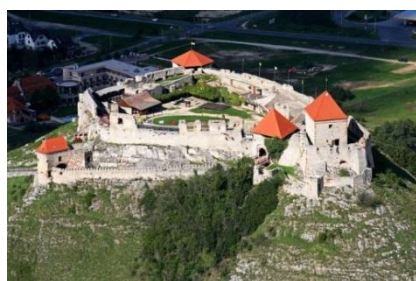
² <http://sumeg.hu/helytortenet/> 2014. január 20.

³ Miklósi-Sikes Csaba: Sümeg város építészeti emlékei. In: Sümegi Kalauz. Sümeg, 1993. 7-60.

vezetését pedig a polgárságra bízta. Széchenyi György püspök 1650 táján ferences szerzeteseket telepített Sümegre, számukra templomot és kolostort építtetett. 1656 és 1658 között Széchenyi püspök városfal megépítésével biztosította a várost, így Zala megye biztonságos és jól védett városává vált. Ekkor Sümeg mozgalmas várossá fejlődött, fellendült a kereskedelem, vásárai, fazekasiparágak termékei híressé váltak. Sümeg valójában 1643-ban vált igazi várossá, Bosnyák István veszprémi püspök által Bécsben kiadott kiváltságlevelében városi jogokat biztosít Sümegnek. A fejlődés útjába a török sereg visszavonulása állt. A szentgotthárdi csatából vonuló seregek a várost felgyújtották, de a várat ekkor sem tudták elfoglalni. A tűzvész során szinte teljesen elpusztult a falakkal körbevett belváros. Feljegyzések szerint mindössze négy kőhát maradt épen, köztük a püspöki palota és a ferences kolostor épülete. A csaták és tűzvészek ellenére Sümeg talpra állt és megkezdődött a város újjáépítése.⁴

Igazán látványos fejlődés Padányi Bíró Márton püspök idején figyelhető meg. Bíró püspök Sümeg legjelentősebb építészeti és művészeti alkotásait hozta létre. A város életében vallásos, politikai, társadalmi felpettség vált élenjáróvá. A püspök egy időre ismét Sümegre hozta az egyházmegye központját, emellett számos tiszti- és iskolamesteri lakást, iskolát, plébániaházat, korcsmát és gazdasági épületet, templomot létesített. Ebben az időben Bíró püspök összesen egyéb feljegyzések alapján 193 870 forintot fordított Sümegre. A városban az iparos és kereskedő polgárság száma növekedett, így Sümeg kézműiparos mezővárossá vált. Szülővárosomban ekkor postaállomás, ispotály, patika és sóház is működött.

Bíró püspök 1762. évi augusztus 16-án, 67 éves korában, hirtelen halálával a város fejlődése ismét megszakadt.⁵

1. ábra. Sümegi vár

2. ábra. Sümeg látképe

Forrás: <http://sumeg.hu/galeria/> 2014.05.03.

⁴ Lents Zoltán: Sümeg Asperján Nyomda Zalaszentgrót 2003. 2-4. oldal

⁵ Pehm József: Padányi Bíró Márton veszprémi püspök Élete és kora „Zrinyi” Nyomdaipar Rt. Zalaegerszeg 1934. 428. o.

3. Padányi Bíró Márton élete

Fontosnak tartom ismertetni Padányi Bíró Márton püspök életútját, melyből kitűnik, hogy a tevékenysége során szem előtt tartotta a település fejlesztését.

Bíró Márton az esztergomi főegyházmegye területén Padány községben született 1696. április 15-én. Előnevét e színmagyar faluról vette, melyet ő maga is előszeretettel használt. Bíró Márton preadialista nemesi családból származik, ősei az esztergomi érsek preadialistái azaz bizonyos kikötésekkel és meghatározott területen az egyháztól kapott nemesi kiváltságokkal rendelkeztek. Szülei vegyes házasságban éltek, atyja, Márton református, anyja katolikus. Bíró Márton rokonsága sem katolikus, majd később Bíró püspökként térítette meg őket.

Padányi Bíró Márton gondtalan gyermekévei után, nemesi úrfiúhoz híven eljöttek az iskolás évek. Különböző adatok szerint Padányi Bíró Márton csak 12-13 éves korában kezdte el az iskolát, bizonyára a legidősebb diákok közé tartozott. Iskoláit Nyitrán, Pozsonyban és Győrben végezte katolikus és jezsuita gimnáziumokban. A család anyagi helyzete aggasztotta Bírót, ám Preceptorának segítségével retorikát tanult a piaristák nevelésével, mely megmutatta neki, hogy az akarat legyőzhet minden nyomorúságot, lehangoltságot. A jezsuita és piarista középiskoláknak főtárgya volt a latin nyelv, melyet Padányi Bíró Márton szépen elsajátított gimnáziumi évei alatt.

A gimnáziumi évek után koldus diákként elindul Veszprémbe, hogy kispapnak felvételizzen, majd a veszprémi püspök által nyert felvételt, a püspök később elküldte, hogy tanuljon teológiát Nagyszombaton a Collegium Rubrorumban. Padányi Bíró Márton a tanulmányai mellett nagy figyelmet fordított a lelkiéletre, kiterjedt azonban az élet egyszerű de még is fontos dolgaira is, mint például, rend, tisztaság, heti pihenőnap. Eljött tehát Bíró pappá szentelése, a felszentelés után még a Collegium Rubrorum lakója maradt.

„A Csallóköz fia a Dunántúl papja lesz.” Fejér megyei mezővárosba, Bicskére kerül lelkipásztornak. Bicskére ekkor vonul be a kálvinizmus és reformáció. A katolikusok lélekszáma egyre fogy, pápista templomokat elfoglalták, de Bíró nem tétovázott lázas, friss erejével, kegyúri segítséggel létrehozta újra a bicskei plébániát,

visszaszerzi a reformátusoktól a harangot és a Szentháromság tiszteletére restauráltatja a templomot.

Padányi Bíró Márton nem egészen 6 évi plébánoskodás után 32 éves korában Batthyány kancellár támogatásával, veszprémi kanonok és bűnbánó Mária Magdolnáról elnevezett felsőörsi prépostság javadalmasa lesz. Bíró miután kanonok és felőörsi prépost lett Veszprémben lakott, így jobban belefolyhatott a káptalan, az egyházmegye, a város és a vármegye életébe. Kanonoki és préposti érdemei alapján Acsády Ádám püspök kinevezte 1734-ben általános helynökévé. Acsády püspök jobb kezévé vált, bizalmasa volt, tanácsadójaként szerepelt.

1740-ben III. Károly király nagyprépostnak nevezi ki, a kinevezési okmány szerint, kiváló képzettsége, mintaszerű élete, bicskei, felsőörsi és helynöki eredményei alapján érdemelte ki kinevezését. Jövedelme megemelkedik, felújításokat végeztet. Közben Bíró, mint nagyprépost vívja harcait, a káptalan perharcát Veszprém várossal, mivel 1741-ben a nemesség és a városbíró megakadályozza azt a három vásárt, amelyet a királynő engedélyezett ezért a Káptalan a vármegyéhez a királyihelyőrséghez fordul, de Padányi Bíró Márton viszi a küzdelmet a káptalan jogaiért. Padányi Bíró Márton megpróbáltatásaira vidéken próbált enyhülést keresni így szívesen járt Zircen, Nagyvázsonyban és Sümegen.

Egyházi karrierje csúcsát 1745-ben érte el, amikor Mária Terézia kinevezi veszprémi egyházmegye 77. püspökének és egyben a Veszprém vármegye főispánjának, valamint a királynő kancellárjának. Bíró Veszprémet nem szerette, szemben állt a káplánnal, piaristákkal, kálvinizmussal, a várbán minden ház a vármegyei gondjaira emlékeztette, nem találta helyét Veszprémben, így Sümegre tette át székhelyét.

Padányi Bíró Márton első ízben Sümeg várát szerette volna újjá építtetni, ezért királynőhöz fordult az engedélyezés miatt, de nem kapott választ így a vártövében kezdte meg építkezését. A XVII. században épült ferences templom és kolostor szomszédságában építette meg új rezidenciáját, melynek helyen előtte is püspöki palota állott, de Bíró számára kicsi és nyomorúságosnak minősült, így bővítette és felújította, valamint pompázatos palotakertet készíttetett hozzá. Így a palota felépülésével és egyéb

tevékenységeivel Padányi Bíró Márton püspök Sümeg város életét felpezsdítette, valamint az egyházmegye központjává tette.

Padányi Bíró Márton 1762. augusztus 16-án, 67 éves korában hirtelen halállal, gutaütés következtében Sümegen búcsúzott az élők sorából.

3. sz. Padányi Bíró Márton

Forrás: <http://muzeum.vaciegyhazmegye.hu> 2014.05.01.

3.1. Padányi Bíró Márton tevékenységei Sümegen

Padányi Bíró Márton, mint már említettem, Sümeg felvirágoztatásán dolgozott. Felújította és kibővítette a püspöki palotát, ám a püspöki udvar nem volt teljes templom és plébánia nélkül. 1747-ben Bíró elrendeli, hogy ami a Székesegyház építésénél megmaradt köveket hozassák Sümegre. Az építkezés a volt régi egyház megmaradt helyén kezdődött el 1756 és 1758 között. A Szűz Mária templom kiváltságává lett, hogy freskóit, festményei Franz Anton Maulbertsch készítette. A kórus fölött láthatjuk Bíró és Maulbertsch önarcképeit is. A templom alkotásait nevezhetjük a magyarországi barokkalfestészet egyik legkiemelkedőbb művének.⁶ A templom teljes pompájában egyhajós és hét oltáros,

⁶ Lents Zoltán: Sümeg Asperján Nyomda Zalaszentgrót 2003. 27. oldal

valamint a Dunántúl egyik különleges építménye lett. Bíró püspök a felépítésre valamint a festésre, helyi hagyományok szerint 60 000 forintot költött.⁷

4. ábra Szűz Mária Templom

5. ábra. Templom freskói

Forrás: <http://sumeg.hu/galeria/> 2014.05.12.

Később a templomhoz plébániát is építtetett és káplán állomást is szervezett. Bíró püspök a plébánia megépítésével átveszi az anyakönyvvezetését, keresztelőkutat, zászlókat, plébániát, templomi réteket, szántókat. A püspök még iskolát, új iskolamesteri lakást, plébániaházat, tiszti lakást, korcsmát, rengeteg gazdasági épületet létesített Sümegen, mindössze 193 870 forintot fordított Sümegre.

A püspöki palota az egykor kiterjedt egyházi birtokok irányításának a központja is volt. A várhegy keleti lábánál található gazdasági épület ennek emlékét őrzi. Építését 1524-ben a püspöki majorság telkén a palotával egy időben Bíró püspök rendelte el. A hatalmas épület két sor köoszlopon álló boltíves földszintje lóistállóként szolgált, emeletén magtár volt. 1968-69-ben a műemléki szempontoknak megfelelően helyreállították.⁸

Bíró püspök indította el az iskolaszervezés folyamatát Sümegen, a tanulók számának növekedésével a veszprémi püspökség kántori épülete mellett két teremből álló iskolaépületet létesített. Ez volt Sümeg elemi népiskolája, ahová fiúk, lányok vegyesen jártak.

⁷ Pehm József: Padányi Bíró Márton veszprémi püspök Élete és kora „Zrinyi” Nyomdaipar Rt. Zalaegerszeg 1934. 377-382. o.

⁸ <http://sumeg.hu/latnivalok/> 2014. 01.22.

A ferencesek templomának alapja már a török időkben is állottak, de mivel, hogy rossz állapotban volt ezért Széchenyi György püspök a felújította és mellé kolostort is építtetett. A templom legértékesebb és legszebb szobrászati emléke a szószék, melyet Bíró püspök adományozott 1760-ban a ferences rendnek. Ismeretlen, de hatalmas tehetségű mester munkája, amely napjainkban is megcsodálható a ferences templomba.⁹

Padányi Bíró Márton nevéhez fűződik a mai használatos temető, amelyet a püspök jelölt ki. A lankás, fákkal övezett sétautakkal ellátott temető, amely egykor híres családok tagjainak nyugalóhelyét adta. Sümeg nemesi lakosai közül, itt találjuk Kisfaludy, Vajda, Szentgyörgyi, Ramassetter síremlékeit. Napjainkban Bíró által alapított katolikus temető Köztemető néven, vallási megkülönböztetés nélkül nyughelyet biztosít a város halottainak.¹⁰

Bíró püspök hatalmas építkezései a városban illetve munkaalkalmak teremtése merőben fellendítette a helyi lakosság jólétét és a kedvező élet biztosítását. A püspök tevékenységeihez köthetjük a mai állapotban lévő belváros képét, ugyanakkor terjeszkedései a külső városrész növekedését is eredményezte. Vároست övező erdők, mocsaras területek nem kedveztek a földművelésnek így a lakosság nagy része inkább a kézművességből és kereskedelemből éltek.

⁹ dr. Högyész László: Sümeg évszázadai veszprémi Eötvös Károly Megyei Könyvtár 1989. 189-191. o

¹⁰ dr. Högyész László: Sümeg évszázadai veszprémi Eötvös Károly Megyei Könyvtár 1989. 214-217. o.

4. A Püspöki Palota építéstörténetének periódusai XV. -XX. századig

Ebben a fejezetben felvázolom a Püspöki Palota építéstörténetének periódusait. Az 1990-es évek elejére tehető a kutatások megkezdése, a korszakok feltárására. Ennek során már többé-kevésbé ismeretesek az épület átalakulásának különböző fázisai. Így nagyjából hat periódusra oszthatjuk fel.

Első periódus, az 1650-ben épített kis házra vezethető vissza, amelyet Széchenyi György építtetett. A mai palota épületnek beépített eleme: a park felé néző épületszárny, szélességei a maival megegyező, az eltérő vakolata alapján az épület hosszúságát is pontosan meg tudjuk határozni, azaz egy-egy szoba méretével volt rövidebb Széchenyi püspök által építtetett püspöki nyári lak.¹¹

Második periódus, a XVII. század fordulójára tehető, amikor is Széchenyi Pál bővítette egy-egy oldalszárny hozzáépítésével, így alakult ki a ma is látható U alakú alaprajz. Széchenyi püspök belső folyósokkal is bővítette az épületet, illetve pincehelyiséget alakított ki.

Harmadik periódus, amely egyben a Püspöki Palota fénykorát is jellemzi, Padányi Bíró Márton teljesen új, rangon felüli kastéllyá alakította az objektumot. Több mint 100 ezer Forintot költött az építkezésre. A rezidencia elkészülte után, Bíró püspök Sümegre tette át székhelyét. A következő fejezetben szeretném részletezni a Püspöki Palota 1745 és 1753 elnyert új formáját, hiszen jelentősége Bíró püspök idején volt számottevő.

Negyedik periódus az 1770-es évekre tehető. Mint már fentebb említettem Bíró püspök 1762. augusztus 16-án, 67 éves korában hirtelen halállal, gutaütés következtében Sümegen búcsúzott az élők sorából. Bírópüspök halála után Sümeg egyházi székhely jellege megszűnt. Két XVIII. századi utódja, Koller Ignác püspök (1762- 1773) és Bajzáth József püspök (1777-1802) még sokat időzött Sümegen. Koller püspök az általa építtetett veszprémi Püspöki Palotában folytatta egyházi tevékenységeit, így Koller Püspök idején a sümegi Püspöki Palota egyszerű nyári lakként üzemelt a Balaton környéki kis városban.

Mindezek ellenére Bajzáth József püspök még bővítette a berendezéseket és valamikor a század vége felé felújította a kastélyt, nyugati homlokzatát átalakította. A palota második korszakának nevezhetjük Bajzáth püspökségének idejét. Bajzáth püspök

¹¹ dr. Koppány Tibor: A sümegi Püspöki Palota kutatási elődokumentációja Budapest 1997. 24-31. oldal

öregedő napjaiban sokat betegeskedett és 1802-ben végső nyugalomra tért sümegi rezidenciájában. Utódja, Rosos Pál (1808-1809), egyévi trónolás után elhunyt. A francia háború forgatagában, 1809-ben költözött be és élte mindennapjait Kurbély György (1809-1821) püspök a sümegi Püspöki Palotában. Kurbély püspök halála után a palota további gazdái csak elvétve fordultak elő Sümegen, még nyaralásra is alig használták.

Ötödik periódus, az 1830-tól az 1840-ig terjedő éveket öleli fel. Ez a változás Kopácsy József (1825-1842) püspök idején jött el. A püspök székhelyének ismét Sümegre választotta és mintagazdasággá alakította a püspöki uradalmat. Névéhez fűződik a Püspöki Palota kerti oromzatának átalakítása, a nagyterem három részre osztása illetve a belső falakat simára vakolták. Kopácsy püspök átalakításai valamint felújításai a XIX. század folyamán az utolsó beavatkozások voltak a Püspöki Palota életében.

Hatodik periódusról a XIX század második felétől napjainkig beszélhetünk. A XIX. század folyamán gazdái elhanyagolták, majd a XX. század kezdetén ismét volt a palotának egyházi lakója. A két világháború között Radnai Farkas címzetes püspöknek adott otthont, majd 1930 után pedig apácákat helyeztek el a hajdani fénypompás Püspöki Palotában. Pernitz József idős püspöki kőműves emlékezetei alapján a háború előtt az összes homlokzatot simára vakolták és sárgára festették. 1931 és 1935 között több szakaszban újították az épületet, mert a fedélszerkezet az összedőlés határán volt. Ekkor került sor elektromosság bevezetésére, támfal építésre a vár felőli oldalon illetve az ablakok felújítására. *(1. melléklet)*

1940-es években iskolaként működött, és ekkor a keresztes nővérek tanítottak az iskolában, majd az épület 1951-ben megnyitotta újból kapuit a diákok előtt és adott nekik otthont. Elkészült a csapadék elvezetés, teljes vízellátás és a szennyvízelvezetés, és körülbelül 100 személyes teljes konyhaüzem került kialakításra.

Az 1980-as évek közepén a diákotthont kiköltöztették és az épület használó nélkül maradt. Hosszú évekig csak az enyészeté volt és senki nem tett a gyorsuló pusztulás ellen. Majd 1996-tól kezdődő újabb kutatások adnak reményt, hogy az épület elnyeri kulturális célú felhasználást.

5. A sümegi Püspöki Palota, Padányi Bíró Márton püspök idején

Az előző fejezetben összefoglalt építéstörténet periódusaiból ki szeretném emelni az 1745 és 1762 közti éveket, mely Padányi Bíró Márton püspök nevéhez fűződik, és elmondhatjuk, hogy a sümegi Püspöki Palota fénykora is egyben. Mint már a fentiekben említettem, hogy Bíró Márton milyen körülmények között került Sümegre, ebben a fejezetben foglalom össze, hogy milyen tervek alapján építették meg a sümegi püspöki rezidenciát. Feltárom a palota műemléki mivoltát, használatának éveit, tulajdoni viszonyait.

A palota a XVII. században épült a ferences kegytemplom mellé 1745 és 1753 között. Korábbi püspöki kastély omlatag falait felújítva látott neki felépíteni pompázatos palotáját. A Szent István téren található Sümeg egyik legimpozánsabb, legszebb barokk műemléke, az egykori püspöki palota. Az épület legkorábbi részei a XVII. századból való, akkori helyén egy püspöki lak állt, melyet feltehetően Széchenyi György püspök emeltetett. Az őt követő püspökök folyamatosan bővítették az épületet, mígnem a XVIII. században Bíró püspök részben átépíti illetve belső tereit átalakítja. Az épület köveit, egy részt a vár romjaiból, másrészt a keszthelyi Festetics Kristóftól kérte. A palota anyaga 8409 Forint 30 krajcár, belső felszerelés 15370 Forint és 34 krajcár, az épület aranyozása 2360 Forint, teljes pompájában pedig 62618 Forint és 52,5 Krajcárba került. A veszprémi püspökség levéltárának 1919-ben történt pusztulása sok elvarratlan szálát hagyott maga után. Így vélhetően a rezidencia Fellner Jakab tervei alapján készült. Padányi Bíró Márton által egyetlen szerződés ismert, az 1751-ben Paul Mozer püspöki kőművessel, Jozef Wachtlander asztalossal, Antonio Orsatti stukkátorral illetve Wogl Gergely óbudai festővel kötött megállapodás.

Emeletes, saroktornyos, várszerű, nyeregtetős díszes épületet, amely a főbejáratnál művészi erkéllyel fogadja az idelátogatókat. Az épület 31 kisebb-nagyobb helyiségekből áll, köztük könyvtárral, amelyre Bíró nagy gondot fordított. Egyedi berendezések, válogatott könyveknek adott helyet ez a könyvtár. A könyvtárszoba kiemelkedő stukkóit Orsatti készítette. A könyvek ma már nem képezik a palota tulajdonát, csomagolva a veszprémi püspökvárába szállították, bútorzata pedig a budapesti Ipar Művészeti Múzeum műemlékei gyarapítja. A jelek arra mutatnak, hogy az északi oldalon volt az ebédlő, amelyet később bemeszeltek, de a mész alatt a Balatont környező várak festményei

díszítették. Az ebédlő mellette közvetlen volt a tálaló, amelyben fellelhető a felvonófülke a konyhából indítva.¹²

A kapubejárat szintjén jobbra található a kastélyépítkezés első szakaszában készült kápolna, amely a püspök udvartartás házi kápolnája volt. A kápolnát díszítő oltárképek témája nem elhanyagolható, amit bizonyára Bíró püspök harcos egyéniségének volt köszönhető.

Az erkélyes emeleti rész a vármegye legnagyobb dísztermét foglalta magába, amely megyegyűléseknek is helyt adott. A palota szobáinak többségét szép, finom ívű indák, bimbók és virágos mintájú füzérek stukkói díszítették, melyek nagyobb része megsemmisült.¹³ Kényelmes lakosztályainak falait XVII. századi falburkolatok díszítik, melyek összhangban álltak az ugyanebből a századból való díszes ajtókkal.¹⁴

A palota környéke sziklás, termetlen környezetben van. Bíró szebbnél-szebb növényzettel árasztotta el a rezidencia környékét, gyümölcsfákkal, erdei és dísznövényekkel népesítette be az udvart.

¹² Pehm József: Padányi Bíró Márton veszprémi püspök Élete és kora „Zrinyi” Nyomdaipar Rt. Zalaegerszeg 1934. 377-383. o

¹³ dr. Hőgyész László: Sümeg évszázadai veszprémi Eötvös Károly Megyei Könyvtár 1989. 193-198. o.

¹⁴ Entz Géta-Gerő László: A Balaton környék műemlékei Képzőművészeti alap Kiadóvállalat Budapest 1958. 117. o.

6. Püspöki Palota, mint oktatási intézmény

A palotában bentlakásos iskolát üzemeltettek, mely a háború utáni időszakban nyitotta meg kapuit, mivel a volt püspöki rezidenciában állomásozó katonák után, olyan felszerelések maradtak, mint például ágynemű, törölköző stb., amelyek lehetőségessé tették a bentlakást. Az épület az 1960-as évektől, mint a sümegi Kisfaludy Sándor Gimnázium kollégiumaként üzemelt egészen 1989-ig.

Ebben a fejezetben segítségemre volt Vitai Lászlóné Marika néni, és Györffy Emese nyugdíjazott gimnáziumi tanár, akik kérdéseimre készségesen válaszolva segítettek munkámat a Püspöki Palota történetének feltárása szempontjából. Fontosnak tartom megemlíteni az oktatási intézmény létrejöttét, mert közérdeket szolgált és az épület sokévi magányos pusztulás után az első lépés a hatalmas műemlék hasznosítására.

Vitai Lászlóné Marika néni sümegi lakosként, közismert személy, nagy tudása és tanításai tették ismerté. A palota szinte megelevenedett számomra Marika néni elmesélése alapján. A Marika néni nemcsak tanulójaként lehetett jelen a palotában, hanem mint lakója is, mivel édesanyja a palotában folytatta tevékenységeit, így szolgálati lakást kaptak a palota épületén belül. A mai napig büszke arra, hogy ilyen polgári iskolában tanulhatott, és noha nem szakképzett, magasan iskolázott, diplomás tanárok oktatták, mégis a mindennapi élethez fontos és színvonalas tudásra tettek szert. A diákok a környék egyszerű parasztlányai voltak.

Az iskolában apácák tanítottak, akik Keresztesnővérek voltak. Ezeket a nővéreket Zsámbékon képezték tanításra, ahol egyszerű népiskolai műveltséget sajátítottak el. A nővérek nemcsak az alpműveltséggel szolgáltak a kisdíákok számára, hanem egyéb hozzáértésről is tanúskodtak. Némelyik közülük, kiváló nyelvtudással rendelkezett, mások közülük zongoratudással bővítette a nebulók tudását, de a nővérek gondoskodtak a növendékek kezűgyességének fejlesztéséről is.

Marika néni mindvégig nagy tisztelettel és csodálattal mesélt tanítóiról. Visszaemlékezések alapján az iskolaigazgatója ekkor Krisanich Judit, aki nagyfokú idegen nyelvismerettel, matematika és fizikatudással rendelkezett. Garay Leona nővér szintén többnyelvű ismeretekkel rendelkezik és emellett rendkívüli zongoratudományát

adta tovább diákjainak. Répássy Renáta a növendékek sportolását biztosította az iskolában. Dienes Valéria a lányokat különböző táncokra oktatta és mozgáskultúrájukat fejlesztette. Josefina nővér magyartanárként tevékenykedett. Marika néni osztályfőnöke Puchner Jolenta, történelmet és földrajzot okított. Interjú alanyom kiemelte Kubinyi György nevét, aki nemcsak polgári iskolában, hanem gimnáziumban is hitoktatást végzett.

Az iskola felszereltsége még nem volt kiemelkedő, de az oktatás annál sokoldalúbbnak bizonyult. Az iskola leány tanulói tanulhattak háztartástant, amelynek nagy hasznát vették. A mai népkert néven ismert közterület, a palota nyugati felén elterülő parkos rész, az iskola idejében zárt birtokként csatlakozott a palotához. A nővérek napi zsolozsmájukat itt sétálgatva mondták el, és volt olyan tanóra melyet itt a fás, bokros, füves természetben tartottak meg a nővérek a kisdíákoknak.

A diákok bocskai egyenruhát viseltek, az osztályzás nem tért el a maitól, szintén jegyeket kaptak. Marika néni 1943-tól 1948-ig volt az akkori polgári iskola tanulója, amely tulajdonképpen a mostani 8 általános elemi szintnek felelt meg. Marika néni és osztálytársai az utolsó évfolyam volt a Római Katolikus Polgári leányiskolánk. A ma már idős asszony különbözeti vizsga után folytatta tanulmányait a gimnáziumban.

6. ábra Az utolsó évfolyam 1948. június 15.-én végzett a Római Katolikus Polgári leányiskolában¹⁵

¹⁵ A kép a sümegi Püspöki Palota tulajdonát képezi (törökülésben balról a harmadik személy Vitai Lászlóné, az interjú alany, középen Puchner Jolenta nővér az osztályfőnök).

Győrffy Emese a sümegi Kisfaludy Sándor Gimnázium egykori volt német-, irodalom és nyelvtan szakos tanára mutatta be számomra, a már gimnáziumi kollégiumként működő püspöki palotát. Elmesélései alapján a diákok rendkívül rideg körülmények között laktak az egykor fénypompás püspöki rezidencia falai között. A kollégium idején a helyiségekben feltárt falfestmények, melyek Padányi Bíró Márton idejéből származtak újabb vakolatot kaptak, egyrészt a festmények megóvása érdekében, másrészt így biztosították a diákok számára a higiéniát. A háborúból visszamaradt vas, emeletes ágyak biztosították a fekvőhelyet, illetve vaskályhák adták a meleget a gimnazisták számára. A szobák magas belmagasságúak, az ablakai kevésbé szigeteltek voltak, valamint a szobákban elhelyezett cserépkályhák a műemlék védelme érdekében nem voltak hasznosíthatóak, a palota folyosói fűtetlenül maradtak a mosdó és a mellékhelyiség a folyosó végén kaptak helyet. A téli időszakban a diákok kiváltképp hideg és zordon diákotthonban lakhattak a palota falai között.

1989-ben a gimnázium kollégium építését kezdte meg a meglévő gimnáziumi épület emeltén így a gimnazisták 1989 szeptemberében birtokba vettek az újonnan épült kollégiumot és kiköltöztek a püspöki palotából, így a kastély ismét üresen és gazdátlanul maradt. Az iskola kiköltözése után, a kilencvenes évek közepén a Kincstári Vagyonigazgatóság (KVI) vált a palota gazdájává, majd 2001 nyarán a Műemlékek Nemzeti Gondnoksága vette át a vagyonkezelői feladatokat. Az államosítást követően a cél a palota hasznosítása, felújítása.

7. Jogi szabályozások a műemlékek vonatkozásában

7.1. A kulturális örökség védelem

Szakedolgozatom témája megköveteli, hogy ismertessem a kulturális örökség fogalmát illetve védelméről szóló szabályozásokat. A kulturális örökség védelmén belül szeretném bemutatni a műemlék fogalmát valamint a műemlék törvényi meghatározást és a kulturális örökség védetté nyilvánításának szabályait valamint a hatósági nyilvántartására vonatkozó szabályokat.

7.2. A kulturális örökség fogalma

A kulturális örökség manapság egyre használatosabb fogalommá vált, bár definícióját nehéz megfogalmazni. Az örökség, megközelítésünkben olyan kulturális alkotás, amely a kulturális szerveződés tudatos eszközeivel a jelen szellemi újraalkotását szolgálja. Az örökségek a társadalom összes dimenziójára kihatnak, legyen az politikai, gazdasági vagy más kulturális dimenzió. A kulturális örökség magában foglal minden emberi tevékenységére utaló látható és nem látható, materiális és immateriális, anyagi és szellemi jelet a környezetben.¹⁶

7.3. A kulturális örökség védelméről

A kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény rendelkezik, amely a 2005. évi LXXXIX. törvény módosított. Az Országgyűlés felismerte, hogy kulturális örökségünk, hazánk múltjának és jelenének elmaradhatatlan része és ebből a célból az egyetemes történelem során ránk maradt kulturális örökség feltárásának, tudományos feldolgozásának, megóvásának, védelmének, fenntartható használatának és közkinccsé tételének törvényi feltételeit megteremtette.¹⁷

A törvény általános rendelkezései kitérnek arra, hogy hatálya nemcsak a kulturális örökségekre terjed ki, hanem az ezzel foglalkozó tevékenységekre, szervezetekre és

¹⁶ A műemlékvédelem alapjai: Kőszegi Lajos: szerk., Porta Speciosa Egyesület, Budapest, 2010. 10-12. oldal

¹⁷ 2001. évi LXIV. törvény: A Kulturális örökség védelméről (2005. évi LXXXIX. törvény módosított)

személyekre is hatályos. Viszont a természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvényben és az épített környezet alakításáról és védelméről szóló 1997. évi LXXVIII. törvényben szabályozott kérdésekre a 2001. évi LXIV. törvény nem terjed ki.

A törvény rendelkezik továbbá arról, hogy a kulturális örökség védelem érdekében köz- és magáncélú fejlesztéseket, területrendezés- és fejlesztési tevékenységeket, azzal kapcsolatos beruházásokat csak a védelemmel összhangban lehetséges elvégezni. A kulturális örökség elemeit tudományos módszerekkel kell felkutatni, számításba venni és értékelni a jövő nemzedékei számára, így kifejezi a szabályozás, hogy a kulturális örökség védelme közérdekelt szolgál.

7.4. Műemlék fogalma

A műemlék fogalma egyes kutatások szerint a német eredetű „kunstdenkmal” fordításaként honosodott meg hazánkban. A műemlék fogalma tekintetében nem a hasznosság, a használati érték vagy a terület a számottevő érték, hanem az, amit a műemléki mivolta sugároz felénk, a történeti emlékezete a kiemelkedő. A műemlékek kulturális jelentőségét előtérbe helyezi a Velencei Charta (Nemzetközi Charta a műemlékek és műemléki együttesek konzerválására és restaurálására, 1964.). A műemlékek kulturális jelentőségének értelmezését a Burra Charta (1999.) vizsgálja meg. „A kulturális jelentőség esztétikai, történelmi, tudományos, társadalmi vagy szellemi értéket jelent a múlt, a jelen és a jövő generációk számára. A kulturális jelentőség szinonim fogalom az örökségi jelentőséggel és a kulturális örökség értékkel.”

Magyarországon a műemlékké nyilvánítás intézménye 1951 óta működik. A műemlék kifejezést több féleképpen értelmezhetjük: köznyelvben egyszerűen csak egy régi épületként, vagy a helyi védelem alatt álló épített örökség értékeként, azonban a helyes értelmezés szerint az országos műemléki védelem alatt álló ingatlannak nevezzük azt, amelyet a kulturális örökség részeként az ágazati miniszter műemlékké nyilvánított. A Kulturális Örökségvédelmi Hivatal műemlékvédelem íratlan szabályai alapján, minden emlék, ami 1875 előtt épült.¹⁸

¹⁸ A műemlékvédelem alapjai: Kőszegi Lajos: szerk., Porta Speciosa Egyesület, Budapest, 2010. 43-44. oldal

7.5. Műemlék törvényi meghatározása

„Minden olyan épület, építmény, létesítmény vagy egyéb ingatlan jellegű alkotás, valamint azok rendeltetésszerűen összetartozó együttese (rendszere), vagy annak része, illetőleg romja vagy töredéke, amely hazánk múltjának kiemelkedő jelentőségű építészeti, történelmi, tudományos, városépítészeti, képző- és iparművészeti, kertépítészeti, régészeti, néprajzi vagy műszaki (technikatörténeti) emlék, annak rendeltetésszerűszerkesztés történeti alkotórészeivel, tartozékaival, berendezéseivel, valamint a hozzá tartozó vagy valaha hozzá tartozott, részben vagy egészben még létező melléképületekkel és ingatlanterülettel (területrésszel) együtt, amely ezen értékei miatt védelemre és megtartásra érdemes, és amelyet ilyenként védetté nyilvánítottak.”¹⁹

7.6. Kulturális örökség védetté nyilvánítás szabályairól

A kulturális örökség védetté nyilvánítás szabályait a 3/2002. (II. 15.) NKÖM rendelet szabályozza, a Kulturális örökségvédelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény felhatalmazása alapján. A Kulturális örökség fogalmkörébe tartozó javak védetté nyilvánítására terjesz ki. A Kulturális örökség ingatlan elemei: régészeti emlékek, régészeti lelőhelyek és azok védőövezetei, műemléki értékek, műemléki épületek.²⁰

A kulturális örökség ingatlan elemeinek védetté nyilvánítás szabályai előírják, hogy a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal (továbbiakban: Hivatal) védetté nyilvánítás előkészítése során védetté nyilvánítási dokumentációt készít, melynek tartalmazni kell az ingatlan földrajzi azonosítóját, térképi mellékletet, fotódokumentációt, védetté nyilvánítandó örökség ingatlan elemeit, tartozékait, megnevezését, tulajdoni lapját, közölni kell a szakirodalmi, múzeumi és adattári dokumentációit, fel kell vázolni az állapotát, veszélyeztetettségét. A Hivatal kérheti a szakértő közreműködését, melyet a nyilvántartási dokumentációban rögzíteni kell. A rendelet magába foglalja, hogy az előkészítés során mindazok, akik értesültek a védetté nyilvánítási eljárás megindításáról, azok észrevételeiket nyilvánosságra hozhatják. A Hivatal előterjesztést készít az örökségi ingatlan elem védetté nyilvánítására vonatkozóan és megküldi a nemzeti kulturális örökség miniszterének. A Hivatal határozatával az örökségi ingatlan elemet ideiglenesen

¹⁹ 2001. évi LXIV. törvény: A Kulturális örökség védelméről (2005. évi LXXXIX. törvény módosította)

²⁰ 3/2002. (II. 15.) NKÖM rendelet: A kulturális örökség védetté nyilvánításának részletes szabályairól

védetté nyilvánítja vagy elővédelmi listára veheti és erről a területileg illetékes múzeumot is értesíti. A védetté nyilvánítási dokumentáció igazolja az örökségi ingatlan elemi megőrzendő védett értékeinek adatait. A kulturális javak védetté nyilvánítási eljárásban szakértőként közreműködő intézmények listáját a mellékletben megtekinthetjük.

7.7. A kulturális örökség hatósági nyilvántartási szabályok a műemlékekre vonatkozóan

A kulturális örökség hatósági nyilvántartására vonatkozó szabályozásokat a 17/2002. (VI. 21.) NKÖM rendelet tartalmazza a Kulturális örökségvédelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény és az illetékről szóló 1990. évi XCIII törvény felhatalmazása alapján a pénzügyi miniszterrel egyetértésben rendelte el.

A Kulturális Örökségvédelmi Hivatal (továbbiakban: Hivatal) egységes központi hatósági nyilvántartást vezet a rendeletben foglaltak szerint, a műemlék nyilvántartásnak tartalmaznia kell a műemléki terület ingatlan-nyilvántartási adatait, hiteles tulajdoni lapot, térképi másolatokat, védettsége jellegét, műemlékek leírását, műemlékek berendezési és felszerelési tárgyait, műemlékek funkcióját, műemlékekre vonatkozó hatósági határozatok számát és az örökségvédelmi bírságkategóriákba történő besorolást. A Hivatal a nyilvántartási adatokból, igazgatási szolgáltatási díj ellenében, kérelemre adatokat szolgáltathat.²¹

²¹ 17/2002. (VI.21.) NKÖM rendelet : a kulturális örökség hatósági nyilvántartásra vonatkozó szabályokról

8. Az országos településrendezési és építési követelményekről szóló kormányrendelet rendelkezései a műemlékekről

253/1997. (XII. 20.) Kormányrendelet az országos településrendezési és építési követelményekről. A Kormány az épített környezet alakításáról és védelméről szóló 1997. évi LXXVIII. törvény 62. §-a (1) bekezdésének g) pontjában foglalt felhatalmazás alapján meghatározza az országos településrendezési és építési, és elrendeli azok kötelező alkalmazását²².

A kormányrendelet általános rendelkezései szerint területet használni, építmény elhelyezésére felhasználni, telket alakítani, építés alapjául szolgáló tervet elkészíteni, építményt építeni, átalakítani, bővíteni, felújítani, helyreállítani, korszerűsíteni, elmozdítani vagy lebontani, továbbá az építmény rendeltetését megváltoztatni e rendelet, valamint a helyi építési szabályzat rendelkezései szerint szabad. A rendeletet a külön jogszabály alapján védett területre, építményre, valamint a sajátos építményfajtákra a rájuk vonatkozó külön jogszabályban meghatározott feltételek mellett és az azokban foglalt kiegészítésekkel és eltérésekkel kell alkalmazni.

A műemlékekre vonatkozó rendelkezését az országos településrendezési és építési követelményekről szóló rendeletben az építmények elhelyezése általános előírásaira vonatkozóan megfogalmazza. Az építményeket csak úgy szabad elhelyezni, hogy azok együttesen feleljenek meg a településrendezési, településképi, illeszkedési, a környezet-, a táj, természet- és a műemlékvédelmi, továbbá a rendeltetési, az egészség-, a tűz-, a köz- és más biztonsági, az akadálymentességi követelményeknek, valamint a geológiai, éghajlati, illetőleg a terep, a talaj és a talajvíz fizikai, kémiai, hidrológiai adottságainak, illetőleg azokat ne befolyásolják károsan. A mesterséges szellőztetéssel kapcsolatban a kormányrendelet azzal a kikötéssel él, hogy az épített környezet értékeinek védelmére vonatkozó (településképi, építészeti érték vagy műemlékvédelmi, továbbá táj- és természetvédelmi) érdeket nem sértheti. Az építmények bontásával kapcsolatban a rendelkezés összefoglalja, hogy az építményt vagy annak egy részét csak úgy szabad elbontani, hogy ez a szomszédos földrészek és építmények, továbbá visszamaradó építményrészek állékonyságát, rendeltetésszerű és biztonságos használhatóságát ne veszélyeztesse, környezetét ne szennyezze, az egészséget ne károsítsa, valamint az épített környezet értékeinek védelmére vonatkozó (településképi-, építészeti érték- vagy műemlékvédelmi) érdeket, továbbá táj- és természetvédelmi érdeket ne sértsen.

²² Országos település rendezési és építési követelményekről szóló kormányrendelet

9. Sümeg Város Önkormányzata által kibocsátott épített és természeti környezet védelméről szóló rendelet összefoglalása

Sümeg Város Önkormányzat Képviselő-testülete ide vonatkozó törvények alapján az épített és természeti környezet helyi védelméről az alábbiak szerint rendelkezett. Általános rendelkezéseiben összefoglalta Sümeg városra tekintettel a rendelet célját, melyben megfogalmazza a településképe és történelme szempontjából meghatározó épített és természeti értékek védelmét, a település építészeti és természeti örökségének valamint jellemző karakterének a jövő nemzedékei számára történő megóvását. A rendeletben találjuk részletesebben a különös oltalmat igénylő településszerkezeti, településképi, táji, építészeti, néprajzi, településtörténeti, régészeti, művészeti, műszaki-ipari-agrár, illetve természetvédelmi szempontból különös figyelmet igénylő műemlékeink védelmét. Sümeg Város Képviselő-testülete céljainak érvényesítése érdekében a megóvandó épített illetve természeti értékeket védettsége alá helyezi. A helyi védettséget élvező értékek a rendelet mellékletében szerepelnek.²³

E rendelet alkalmazása során tehát ki kell emelnem a védett településszerkezetet, a védett településkaraktert, védett településképet, a védett épület, építményeket, a védett épületrészeket, védett műtárgyakat, védett növényzetet, melyek a helyi értékvédelem feladatkörébe tartoznak.

Sümeg Város Önkormányzat Képviselő-testülete a rendeletben összefoglalta a helyi védettség keletkezését illetve megszüntetésére vonatkozó szabályokat. E tekintetben a helyi védettség alá helyezésről illetve annak megszüntetéséről a Képviselő-testület rendeletben dönt. A kezdeményezésnek tartalmaznia kell az egyedi építmények és természeti értékek esetén a védendő érték megnevezését, körül határolását, pontos helyét, rövid leírást, kezdeményezés indokát. Ugyanígy kell eljárni, ha településszerkezet, településképi, karakter, védelmére javasolt együttes esetén. A védelemmel kapcsolatos döntés előkészítésről a főépítész (szakértő bevonásával) gondoskodik. A védetté nyilvánításhoz vagy megszüntetéséhez előzetes értékvizsgálat szükséges.

A helyi védettség elrendeléséről illetve megszüntetéséről értesíteni kell az érdekeltet, az illetékes Földhivatalt és építésügyi hatóságot, területi védelménél az érdekelt közműveket. A helyi védelem alá helyezésének és annak megszüntetésének a tényét az ingatlan-

²³ Sümeg Város Önkormányzat által kiadott rendelet az épített és természeti környezet helyi védelméről

nyilvántartásba fel kell jegyezni. A Helyi Építési Szabályzatban és Szabályozási Terven fel kell tüntetni.

A rendelet tartalmazza a védett értékekre vonatkozó településrendezési és építési előírásokat ezen belül meghatározza, hogy új építményeket csak olyan módon lehet építeni, amely nem ronsolja a jellegzetes településképet, valamint az épített és természetes környezet egységes megjelenését. Közterület kialakítását, burkolatát, bútorzatát a kialakult környezeti kép jellegzetességeinek és karakterének megtartásával, azokkal összhangban kell kialakítani. Védelemmel érintett közterület csak a közterület-rendezési terv (KÖRT) alapján alakítható ki, újítható fel.

A Képviselő-testület a védett értékek fenntartása és hasznosítása tekintetében összefoglalta, hogy a jó karbantartása valamint állapotuk megóvása a tulajdonos kötelezettsége, de a tulajdonos részesülhet a munkálatok finanszírozásához az önkormányzat támogatásában illetve adómentességben is. Ennek feltétele a már fentebb említett jó karban tartás és a kifogástalan állapot fenntartása.

Sümeg Város Önkormányzat rendeletet az épített és természeti környezet helyi védelméről szóló rendeletében utolsó paragrafusaiban a védett értékek nyilvántartásáról, megjelölésükről illetve helyi védelem irányítását szedték pontokba. A védett értékek nyilvántartásának lényege, hogy a nyilvántartást pontosan kell vezetni, mely bárki számára elérhető. A nyilvántartás vezetéséről a főépítész gondoskodik. A védett értékek megjelölése az e célra rendszeresített egységes táblával kell megjelölni a következő szövegezéssel; „A Sümeg Város Önkormányzat Képviselő-testülete védetté nyilvánította” valamint fel kell tüntetni az adott évszámot. A helyi védelem irányítása a településen a polgármester és a főépítész közreműködésével valósul meg.

10. A sümegi Püspöki Palota fejlesztései

10.1. Az 1959-1960. évi homlokzat helyreállítása

1951-ban nyitotta meg kapuit a diákok előtt, az ekkor már három éve üresen álló épület. Az épület köré kívül és az udvaron kőlapokból járdát építettek, felújították az ereszcsonnákat és a lefolyókat, elkészült a teljes vízellátás és a szennyvízelvezetés, elektromos berendezések elhelyezése illetve százfős konyhaüzem kialakítása. A diákotthoni felhasználás gyors pusztulásnak eresztette az épületet, amely nem ekkora tömeg befogadására és mindennapi hasznosítására tervezték és építettek.²⁴

1959 tavaszán, amikor a diákotthon felvetette az épület teljes külső és részleges belső helyreállításának gondolatát, külseje és egyrészt belseje is olyan rossz műszaki állapotban volt, hogy rendbetételét nem lehetett tovább halogatni. 1948-tól 1951-ig üresen állt, gazdátlan volt, belsejéből mindent széthordtak.

1951-ben teljes körű elektromos és gépészeti felszerelését készítették el, fűtésre új cserépkályhákat rakattak, új és teljes konyhaüzemet építettek. Az udvar nyugati belső oldal északi szakaszára emeletes toldalékot emeltek, itt helyezték el az új vízöblítésű WC csoportot. A szükséges belső egészségügyi felújításon túlmenően azonban nagyobb változások nem történtek. 1951 és 1959 között külső homlokzatairól megindult a vakolat hámlása, ereszei csorogtak, a tető bádogos felszerelései tönkrementek, kéményei szétestek, megreped a főkapu feletti attikafal, összetörtek a belső kőburkolatok, megindult a táblás parketták pusztulása.

Az akkori Országos Műemléki Felügyelőség (továbbiakban: OMF) vezetésével folytatott tárgyalások után anyagi támogatást és a szükséges helyreállítási munkák kivitelezését vállalta, mintegy 150.000 Forinttal járult hozzá a homlokzat helyreállításához. . A helyreállítás első szakaszában kizárólag a külső rész rendbetételére vállalkoztak, annak változatlan formájú megtartására, így a főhomlokzat beállványozásával megindult a helyreállítás, hogy az ott fellazult vakolt eltávolítása után újravakolják a felületeket és ismét sárga színt kap az épület. Pár nap munka után

²⁴ dr. Koppány Tibor: A sümegi Püspöki Palota kutatási elődokumentációja Budapest 1997. 24-31. oldal

nyilvánvalóvá vált a szakemberek számára, hogy a vakolat azért hámlik és mállik, mert alatta összefüggő felülettel ott van a korábbi, más felületképzésű és színezésű homlokzat architektúra.

Ezek után a kijelölt és a helyszínre küldött dr. Koppány Tibor okleveles építészmérnök vizsgálatok és kisebb kutatásokat végzett. Megfigyelései alapján, megállapította, hogy az egész épületen a vakolatrétegek megtalálhatóak. A kutatások során 1959-ben derült fény arra, hogy az épületnek legalább négy építési periódus volt.

Az 1959-1960-ban végzett helyreállítás során távolították el a nyugati homlokzat bal oldalát, a teljes északi homlokzatot és az udvari oldalon a középrizalitok teljes felületeit befutó, az ereszcatornákat is betöltő vadszőlőt. 1960-ban bontották le az udvaron a nyugati szárny belső oldalára, a lépcsőházi kis rizalit és a beforduló északi szárny közé 1951-ban épített, emeletes és lapos tetős WC csoportot is. Az utóbbival egy időben viszont az északi szárnyban új WC csoportokat létesítettek, felújították az egész épület víz- és csatorna hálózatát, valamint elektromos vezetékeit.

Az OMF költségén konzerválta és tisztította le akkor a Szakál Ernő által vezetett soproni kőszobrász részleg restaurátora, Palkovits Lajos az ablakok kőkereteit és a kapukat, az attikafal szobrait és vázait. A költségekhez a diákotthon által a megye is hozzájárult, lényegében ugyanakkora összeggel. Az utóbbiból készült el az imént említett bádогоzás felújítása, a főhomlokzaton található vörösréz-ből készült víz köpök is.

A diákotthon javította az ablakokat és az ajtókat – amely az eredeti mintájára Budapesten új pántokat, kilincseket és zárat készítettek – majd 1961 és 1962-ben a belső burkolatok is. Ennek során kapott a kapualj ismét fakocka burkolást, az összetört kerheimi kőlapok helyett az OMF által gyártatott új és azt utánzó lapburkolás készült a földszinten és az emeleten egyaránt. Az 1980-as évek végén a diákotthon kiköltözött a palota falai körül, így üresen és használatlanul maradt az egykor fénypompás püspöki rezidencia. (2. melléklet)

10.2. Sümeg Püspöki Palota Közalapítvány

A diáktotthon kiköltözése után az épület felhasználó nélkül maradt, senkinek nem volt anyagi fedezete, hogy pusztulást megakadályozza. 1990 után visszakaphatta volna a Veszprémi püspökség, amely az eredeti tervek alapján itt alakította volna ki ez egyházmegyei múzeumot, manapság Veszprémben működik. Azonban erre nem anyagi hozzájárulás, így a terv nem valósult meg.

. A sümegi Szent István tér 10. szám alatt található egykor püspöki palota állami tulajdonban lévő, tartósan ki nem adható kategóriába tartozó, védett műemléképület. Az Állami Privatizáció és Vagyongazdálkodó Rt. Vagyongazdálkodó Bizottsága 286/1994 határozata értelmében ingyenes használója Sümeg város, amelynek önkormányzata 1994. június 5.-én hozott határozatával komplex hasznosítási programot dolgozott ki. A program megvalósítása érdekében 1995. április 28.-i bírósági bejegyzéssel Sümeg város Önkormányzata létrehozta a „Sümeg Püspöki Palota Közalapítvány”-t (továbbiakban: Közalapítvány). A palota hasznosítását, és felújítását felelősen szervező alapítványt hoztak létre. Az Közalapítvány, mint jogi személy összekötötte a helyi önkormányzatot, a kincstárat és a műemlékvédelmi hivatalt és újabbnál újabb lehetőségek tárultak fel a palota életében.

Az egykor püspöki rezidenciaként működő épületen elkezdődtek az állagmegóvási munkálatok 1995-ben, a legsürgősebb feladatok az épület lezárása és őrzése, a beázások megszüntetése illetve a 278 ablakszem beüvegezése volt.²⁵

A hasznosítási program és az azzal kapcsolatos előzetes tárgyalások alapján az Országos Műemlékvédelmi Hivatal (továbbiakban: OMvH) tartozó Állami Műemlékhelyreállítási és Restaurálási Központ (ÁMRK) Építészeti Osztálya 1995-ben az építésztervező Oltai Péter vezetésével kidolgozta és elkészítette az épület hasznosítási tervét illetve folyamatosan készültek az épület felújításának tervdokumentációi. Lángi József, Mihály Ferenc és Szabó Judit restaurátorok az épület értékének pontos

²⁵ dr. Koppány Tibor: A sümegi Püspöki Palota kutatási elődokumentációja Budapest 1997. 3-31. oldal

felmérésén dolgoztak, Fülöp András és Koppány András régészek, a palota feltételezett építési periódusaira világítottak rá.²⁶

A jogi jellegű előírásokon túlmenően pontosan meghatározzák az épület hasznosításának kereteit, kiemelten kezelik műemléképület művészi és szellemi örökségének értékeit. Az alig 7000 lakosú Sümeg azonban nem rendelkezik olyan gazdasági háttérrel és kulturális infrastruktúrával, amely önmaga biztosítani tudná a felújításhoz szükséges anyagi hátteret, illetve a felújított, több mint 3000 m² alapterületű épület ésszerű használatát és üzemeltetési költségeit fedező anyagi szükségleteit. Ezért döntöttek az épület többfunkciós felhasználása mellett.

10.3. Sümeg, Püspöki Palota Hasznosítási javaslat (1995)

A tervdokumentációt készítette az ÁMRK Építészeti Osztálya a Közalapítvány megbízásából 1995-ben. Építészetért felelős Oltai Péter, Nagy Dániel és Pinke Ibolya, Kertépítészettel megbízott dr. Szikra Éva. A tervdokumentáció a város elképzeléseit tükrözi, Miklósi–Sikes Csaba igazgató úr által készített összeállítás felhasználásával.²⁷

Az egykori barokk magánpalota jó adottságai révén, a mai szempontoknak is megfelelő befogadó képességgel rendelkezik. A javaslat elkészítése során a műemléki értékek szem előtt tartása dominál, ennek tekintetében, a homlokzat megjelenése, térkapcsolatok, szerkezeti rendszer és alapterület változtatásra nincs szükség, az eredeti visszaállítását szorgalmazták. A hasznosítási javaslat több funkciót párosít a palotához, mint a múzeum-kiállítás, a könyvtár, a társadalmi-kulturális rendezvények, vendéglátás, és a kápolna felhasználása.

Barokk múzeum kialakítása a főbejárat kapualj-előcsarnok feletti emeleten, amely helyt adna egyházművészet és életmódot bemutató állandó gyűjteményes kiállításnak. A sarokterem - mely egykor Bíró püspök könyvtárszobájaként funkcionált - eredeti berendezéseinek visszaállításával Padányi Bíró Márton Püspök emléket örökítené meg. A

²⁶ Miklósi - Sikes Csaba: Napirenden. Sümeg Püspöki Palotáért Közalapítvány. Műemléklap. Budapest, 1999. 4. oldal

²⁷ Állami Műemlékhelyreállítási és Restaurálási Központ, Építési Osztálya: Sümeg, Püspöki Palota Hasznosítási javaslat Budapest, 1995.

hegy felőli szárny két emeleti termet foglal magába, ahol időszakos, elsősorban nyári kiállítások megrendezését tenné lehetségessé.

A Kápolna helyreállított és restaurált állapotban egyház gondozásában a létesítmény önálló részeként alkalmanként újra funkcionálna. Az épület, így alkalmassá válna egyházi és polgári esküvő egy épületben történő megtartására is. (3. melléklet)

Városi könyvtár kialakítása a püspöki palotán belül az északnyugati szárnyának teremsora alkalmas teret biztosítana. Az említett szárny a hátsó kapualji bejáraton és lépcsőn megközelíthető, így jól elkülönülne a palota többi funkciót biztosító részeitől.

A kulturális –társadalmi rendezvények befogadására a javaslat az emelet városra néző térsorra esett. A kielégítő alapterület, igényes kialakítású termék megfelelő helyet biztosítanának egy-egy előadás, kamarahangverseny, gyűlés, tanácskozás, konferencia vagy ünnepségek számára. A jelenlévő esetleges étellel, itallal történő kiszolgálást az alatt elhelyezkedő konyha biztosítaná, étellift segítségével.

Vendéglátó egység kialakítása a palotába látogatók és a város idegenforgalmát is szolgálná. A parkból nyíló külön bejárata a palota egészétől is függetlenül üzemelhetne, mint egy 30-40 férőhelyes étterem, különteremmel. Az épület alatti borospincét az alkalmi érdeklődők számára megtekinthetővé lehetne tenni, így megismertetni az ide látogatókkal a tájegységre jellegzetes borokat, valamint kulturált megvásárlási lehetőséget is biztosítva.

A főszárny földszintjén a bejárat közelében helyezkednek el a létesítmény működtetéséhez szükséges adminisztrációs helyiségek, ehhez az igazgatási blokkhoz kapcsolódnak többek között a főbejárat kapualj, előcsarnok, porta, információ helyisége is. Az épület hátsó részén, a földszinten a gazdasági bejárat mellett a személyzeti öltözők, mosdók, és karbantartó műhelyek, raktárak, az emeleten gépészeti központ tervezett. A megnövekedő célközönség befogadásával a szociális helyiségek kibővítésére is szükség van, az épület más célra kevésbé alkalmas helyiségeinek átalakításával. (4. melléklet)

A hasznosítási javaslat tervei alapján az érintettek közötti tárgyalások értelmében 1997-ben megindultak a helyreállítási munkálatok. A felújítás az Idegenforgalmi Rt, a Kincstári Vagyon Igazgatóság, a Területfejlesztési Alap, és a helyi önkormányzat

támogatásával jöhetett létre. Ennek szellemében került sor 1998-2002 között a délkeleti szárny földszinti helyiségeinek, a teljes tető és az emeleti födémek helyreállítására, egyes restaurátori munkákra, a közmű csatlakozások, bekötések zömének kiépítésére.

A déli szárny földszintjén berendezett kiállítás Darnay Kálmán sümegi múzeumalapító, és Dr. Szondy István és felesége hagyatékából származó festmények, Herendi és Zsolnay porcelánok találhatók illetve a Nyolcak elnevezésű művészcsoporthoz tartozó tagjainak – Kernstok Károly, Berény Róbert, Márffy Ödön, Czigány Dezső, Orbán Dezső, Tihanyi Lajos, Pór Bertalan – festményei a teremsor előtt végighúzó folyosón ezen alkotók grafikái láthatóak. A sarokszobában Kajári Gyula (1926-1995) grafikusművész munkái találhatók jelenleg is. A palota udvar ismétlődően színvonalas szabadtéri rendezvények színterévé vált.

A sümegi vállalkozók segítségével helyreállították az épület alatt húzódó pincehelyiségeket, amely 1999 tavaszán nyitotta meg kapuit „Palota Pince” néven vált ismert vállalkozássá.

A város által létrehozott közalapítvány működésének köszönhetően, merőben keskeny anyagi lehetőségek fejében, sikerült az épületet fenntartani és életben tartani. A felújítás időszakaiban újabb javaslatok merültek fel, még hozzá a város közönsége számára a művelődési rendezvényközpont bővítése a cél.

10.4. Sümeg, belváros városrehabilitációs programterv (2000)

A programterv a Közép-Dunántúli Regionális Fejlesztési Ügynökség Kht.-nek a vidékfejlesztési cél előirányzati központi keretéből biztosítható támogatás felhasználásával készült el a Sümeg Püspöki Palotáért Közalapítvány megbízásából. Vezető tervező Erő Zoltán okleveles építészmérnök, konzulens Miklósi-Sikes Csaba múzeumigazgató.²⁸

A program célja, hogy Sümeg történeti belvárosa olyan fejlesztési irányokat tárjon fel és mutasson be, amelyek a város számára az építészeti örökség fejlesztésének és

²⁸ Múzeumi füzetek 12: Sümeg, belváros városrehabilitációs programterv: Erő Zoltán Palatium Stúdió Kft. Budapest 2000.

megőrzésének valós útját jelenthetik. A munkaelőzményei korábbi kutatásokra, javaslatokra, tervekre épül, így dr. Koppány Tibor több évtizedes kutató munkásságának eredményeire, Máthé Géza történeti városmag területére korábban készített Részletes Rendezési Tervre (Móga Sándor, OMF-ÁMRK, 1990.), az 1995-1996-ban a Püspöki Palota hasznosításának programtervére (Oltai Péter, ÁMRK, 1992.).

A szakdolgozatom tekintetében a programterv Püspöki Palotára illetve közvetlen környezetére eső részét szeretném ismertetni a továbbiakban.

A belváros fejlesztési programjának kialakításához különböző stratégiai célokat fogalmaztak meg, mint például a fejlesztés alapja legyen az idegenforgalom új szegmense, azaz az idegenforgalom egymásra épülő, egymást erősítő rendszer kiépítése volt. Tekintettel arra, hogy a Püspöki Palota tervezett fejlesztése kulturális rendezvényközpont kialakítását célozza, ezért célszerűnek tűnik ennek kibővítése, és figyelembe venni az egyházi turizmusban rejlő lehetőséget is.

További stratégiai cél a felnőttoktatás kialakítása a városban, mivel rendelkezik, olyan adottságokkal, amelyek ezt lehetővé tennék. A palotában és környékén olyan létesítmények hozhatóak létre, amelyek rendszerességgel szolgálhatják a felnőttoktatás, a vállalati képzés, a tréning, a kulturális rendezvények igényeit.

A jövőkép mindenképp a környezet minőségének javítását is magába foglalja, így az idegenforgalmi vonzerő növelése érdekében szükség lenne a parkok illetve közterek minőségének javítására. (5. melléklet)

A célok megvalósítása érdekében több programot is kidolgoztak, e programok főszereplői a városi önkormányzat illetve a Sümeg Püspöki Palotáért Közalapítvány. A következő programok kerültek kidolgozásra, mint az ingatlanhasznosítási program, amelynek fő célja, hogy az üresen, gazdátlanul álló épületek hozzájuk méltó módon legyenek hasznosítva, ide értve a püspöki palotát és környékét is. A program sikerességének érdekében az önkormányzat és a Közalapítvány mellett a magánfejlesztők bevonása is szükségessé válhat.

Közterület megújítási program, amely program a minőség javítását szolgálja. A város-rehabilitáció folyamatában ez olyan célt szolgál, mely alacsony közcélú ráfordításból vonzó környezet érhetünk el. A program keretében a térkorrekció és a parkrekonstrukció valósulna meg. Az épület felújítási program célja, hogy a terület kimagasló értékű, de a hasznosítási programba be nem vont épületeinek felújítására és folyamatos karban tartására ösztönözze a tulajdonosokat. A források tekintetében az a cél, hogy a felhasznált közcélú források minél nagyobb mértékű sajátrészt mozgósítsanak meg. E program hibája, hogy ezzel a túlzott mértékű saját rész megkövetelésével, sok családot kizárnánk a program megvalósulásából, ám a program nem csak az önkormányzat hozzá járulásával valósulhatna meg, hanem indokolt a nemzeti örökség megőrzését biztosító állami források koncentrált felhasználása.

A fenti programok megvalósíthatósága érdekében három mintaprojekt került kidolgozásra. A belváros rehabilitációja szempontjából a püspöki palota kulcsszerepet játszik. Az első mintaprojekt a kulturális rendezvényközpont a püspöki palotában címet kapta. A rendezvényközpont létrehozása már a múltbéli tervek között is szerepelt, mivel a püspöki palota rendezvényközpont illetve múzeumként való hasznosítása önmagában is jelentős vonzerőt képviselhet. Tehát összefoglalva a Püspöki Palota olyan felújítása, amely az építészeti örökség kiemelkedő minőségű helyreállításán túlmenően az eredményes hasznosítás követelményeit is figyelembe veszi. A Püspöki Palota hasznosításának szempontja alapján a következő egységek kialakítása a cél: oktatási és rendezvényterem, kiállítási és múzeumi terek, vendégszobák, konyha, étterem, vendéglátó terület. A programok megvalósítása érdekében alapvető műszaki feladatokat is kell végezni, mint például a tetőrekonstrukció, belső terek felújítása igényes restaurátori munkákkal, homlokzatrekonstrukció, a nyílászárók és a kőszobrász munkák restaurálásával, berendezések részben történelmi bútorok alkalmazásával.

A második mintaprojekt a továbbképző központ, szálláshelyek kialakítást célozza meg. A Püspöki Palota szomszédságában lévő épületegyüttes hasznosításával, a műemlékek fejlesztésével, olyan szálláshelyek hozhatóak létre, mely kiszolgálja a Palota rendezvényeit igénybe vevő látogatók elhelyezését valamint a szálláshelyek igazodnának a továbbképzés/ felnőtt oktatás követelményeihez is.

A harmadik mintaprojekt a Szent István tér, Kisfaludy tér, palotakert rekonstrukciója. A projekt célja, hogy a belváros legfontosabb területeinek kíván arculatot kölcsönözni. A Szent István tér, a Kisfaludy tér és a palotakert egymásba fonódva övezik a Püspöki Palotát, e terek rehabilitációja segítené a környezeti minőség emelkedését illetve a területek funkcionális összehangolását, ezáltal kialakítva Sümeg díszterét.

A programok megvalósulása kisléptekben halad, jelenleg a Püspöki Palota tetőszerkezete illetve homlokzat helyreállítása elkészült, a nyílászárók cseréje megvalósult, restaurátori munkák elkezdődtek, a várfelőli két emeleti szobában a mennyezet kiváltképp díszes stukkói és a könyvtárszoba restaurálásra kerültek. A program távolabbi céljai még nem jutottak kivitelezésre, a tervek megvalósításához az anyagi források hiánya jelent akadályt.

7. ábra Püspöki Palota helyreállítási munkálatai után

Forrás: <http://puspoki-palota.hu/> 2014.05.12.

10.5. Történelmi szőlőültetvény a sümegi vár oldalában (2007)

Még mielőtt a történelmi szőlőültetvény fejlesztéséről beszelnék, szeretném pár mondatban a Palota Pince történetét bemutatni. A Püspöki Palota alsó pincerésze, amely reneszánsz építészeti stílusjegyeket hordoz magán, a XV. század végén épült. Az épület ekkor még a püspökök pihenőházaként funkcionált és dézsmapincének használták, hiszen akik csak tudták, borban fizették meg adójukat.

A XVIII. század közepén Padányi Bíró Márton akkori Veszprémi Püspök alakította ki a püspöki rezidenciát, mely során a pince két kisebb teremmel bővült.

A palota pincéje a XX. század folyamán nem rendeltetésének megfelelően hasznosították. Használták zöldség és gyümölcstárolónak, bortároló pincének, valamint

építési törmelék lerakó helynek. Ezen idő alatt volt a Palota középiskolai kollégium. 1997-től 1999-ig történt helyreállítás során került felfedezésre a jobboldali alagút együttes. A rendelkezésre álló fizikai és anyagi eszközökkel nagyobb részét sikerült kitisztítani és 1999 májusában megnyitni a látogatók előtt. A pincében jelenleg borszaküzlet és kóstolótermékek találhatók.²⁹

A történelmi szőlőültetvény a sümegi vár oldalában a projekt ötletgazdája Egly Márk a Balatoni Szőlő- és Borkultúra Egyesület elnöke, valamint a Palota Pince ügyvezető igazgatója illetve főborásza. A „Palota Pince” néven vált ismertté a vállalkozás, amely jelenleg a borkultúra kutatásával, annak őrzésével, borajánlásával és gasztronómiával foglalkozik.³⁰

„A helyi örökség megőrzése, a magyar borok és ételek kiválóságainak kínálása mára hitvallásként csapódik le a sümegi Palota pince sok száz éves falai között.”³¹

A pince fejlesztésbeli tervei között szerepel a turizmus beköltöztetése a Palota pince falai közé illetve a sajátkészítésű termékek értékesítése. A Püspöki Palota északi szárnyban lévő pince elhelyezkedése tökéletesen illeszkedik a programhoz, mivel a várköpennyel összeér, így a legrövidebb úton jut a feldolgozandó szőlő a pincébe, amely fontos minőségi kritérium lehet. A pince minden felmérések alapján előkészíthető a technológia befogadására. A pince ilyen módon való felhasználásával az idelátogatók számára bemutató- és látványpince megvalósítása épülhet fel, ahol komplett technológiai folyamatot ismerhetnek meg.

A várköpeny program elsődleges célja, hogy a borvidéken betöltött szerepünk, történelmünk és örökségünk illetve értékesíthető, minőségi borok újra előtérbe kerüljenek. A program lényeges elemét képezi az, hogy ismerjük fel környezetünkben lévő értékeket, világítsunk rá azok fontosságára és közvetlen összefogással próbáljuk meg azt eladni az érdeklődők valamint az idelátogatók számára. Ezen értékek középpontba helyezése érdekében, szükség van gazdasági jellegű közösségi tevékenységekre, közös

²⁹ <http://sumeg.slyweb.hu/palota-pince> 2014.05.14.

³⁰ Történelmi szőlőültetvény a sümegi vár oldalában: megvalósíthatósági tanulmány, Sümeg, 2007.

³¹ Egly Márk szavai a Palota Pincéről

marketingmunka megszervezésére. Legfontosabb értékesítési csatorna a turizmus, mivel a helyi szőlő, bor és gasztronómia értékei meghatározó jelentőségűek a térségben.

A megvalósítás helye a sümegi várköpeny délnyugati oldalán lévő egy hektár terület, amit az önkormányzat az egyesület részére szőlőtelepítés céljából biztosít 25 évre. Az említett terület a Püspöki Palotával szinte összefonódik, és egységet képez. Kitétség és beesési szög a szőlő számára megfelelő.

A fejlesztés megkezdése 2007-ben indult el, a telepítés során több szőlő fajt is telepítettek többek között Olasz rizlinget, Kékfrankost, Pinot noirt. A szőlő művelése teraszos módon történik a várhegyen, a program első fázisában a szőlőtövek rögzítése érdekében a tám berendezések (karó) is kialakításra kerültek.

A Várköpeny program megvalósítása megtörtént és az itt termelt szőlőből készült borok kiszolgálják a turizmus szereplőit, ezáltal lehetőséget nyertek a borturizmus fejlesztésére és egyes termő szőlőfajták megmentésére.

8. ábra Palota Pince és a szőlőültetvény

Forrás: <http://puspoki-palota.hu/> 2014.05.12.

10.6. Sümegi Püspöki Palota városi művelődési és rendezvényközpont (2008)

Az elképzelést az 1997-ben kiadott és elfogadott programterv öntötte végleges formába. A terek eredeti állapotukat megőrizve, helyreállítva múzeumi-kiállításnak, könyvtárnak, társadalmi-kulturális rendezvényeknek, vendéglátásnak és a szükséges kiegészítő funkcióknak adnánk helyet. A jelen vázlattervet 2008-ban a Sümeg Püspöki

Palotáért Közalapítvány rendelte meg, Miklósi- Sikes Csaba és Kovács András elnök kérésére Oltai Péter okleveles építészmérnök, vezetőtervező kivitelezésével.³²

Az elmúlt évek tapasztalatai alapján a palota hasznosítását újabb tervek és fejlesztések egészítik ki. Ilyen kiegészítés például az új rendezvényterem kialakítása, melynek a város közönsége számára biztosítana kulturális események megrendezésére helyszínt. A város nem rendelkezik jelenleg nagy tömeg befogadására alkalmas rendezvényteremmel, sem a palota falain belül nincs megfelelő terem kulturális rendezvények kivitelezésére.

A fentebb említett borászati fejlesztések megvalósulásához, szükség lenne borászat és a kapcsolódó vendéglátás kivitelezésére, mint barokk látványkonyha, étterem és különterem kialakításával. Az egykori üvegház helyén biztosítanák a gondnokság számára az épületet, mely teljes üzemi-kiszolgáló funkciónak adna helyet.

A város hiányossága, hogy nincs olyan rendezvényterem, mely biztosítana 400-500 fős nézőközönségnek helyet, így nincs anyagi hozzájárulás Sümeg életében ahhoz, hogy neves művészeket, előadókat, színi társulatokat hívjanak meg városunkba, mert nincs befogadó közönség számára hely, akik által behozható lenne az ezzel járó költségek. Ezért lenne szükség az új rendezvényterem megépítésére.

Az új rendezvényterem megvalósításához a palota épületétől északnyugatra eső beépítetlen zöldterület kínál lehetőséget. Az új létesítmény a palotához szerepkörének megfelelően kapcsolódna. A terem javasolt kiegészítésekkel szerepelni, mint előcsarnok, melyhez egyik oldalt a nagyterem, másik oldalt a közönséget kiszolgáló helyiségek, hátsó részről pedig a ruhatár csatlakozna. Az előcsarnok biztosítana helyet a jegyirodának, büfé-kávézónak kialakított fogyasztótérrel és a női-férfi mosdócsoporthoz. A nagyterem berendezések mozgatásával többcélú rendezvényeknek adhatna helyet. A színpad mozgatható egységekből állna, így a termen belül bárhol felállítható mobil pódiummal is növelhető lenne.

³² Sümegi Püspöki Palota, Városi művelődési és rendezvényközpont vázlaterv 2008.

A vendéglátás kiszélesítése az egykori konyha-ebédlő boltozott tereiben valósulna meg. A vendéglátásról alkotott terv annyiban módosulna az előzőekhez képest, hogy szezonális, alkalmi működéssel létesülne. Az ételek más éttermekből szállítással érkeznének a vendéglátó egységbe, így előkészítő, melegítő, tálaló és mosogató beszerelését igényelné az épületrész. A konyha-látványkonyha melletti terület vendégtérnek illetve nyáron hangulatos környezetben a palotaudvaron kerthelyiségnek adna helyet.

A Balatoni Szőlő és Borkultúra Egyesületnek megfelelő helyet biztosít a kapualj felől megközelíthető térszint alá nyúló pince. A három csehsüveg boltmezős pincetérben a Várhegy palota feletti lejtőjére telepített, szőlőültetvény termésének feldolgozására-kezelésére korszerű gépsor beállított, így a helység kiállítótérként is üzemel, mely a modern borászati technológia bemutatását szolgálja. A pince területén elkerített helyiség szolgálja a szükséges kellékek, eszközök, csomagolóanyagok tárolást.

A gondnokság épületének kialakítása egykori XIX. század folyamán épület üvegházból - amely a palota parkjában lévő dísznövények átteleltetését szolgálta-készülne el. Az 1960-as években gyökeresen átépítették és lakóházakat alakítottak ki az épületből. 2003-ban viszont az épület lebontását szorgalmazták és helyébe teljesen új épület együttest kívántak felépíteni. Az új épület pinceszintjén raktárak, műhelyek, földszinten irodák és gépkocsi tároló kapna helyet, míg az emeleten két lakás kialakítása a terv. Az épület külső megjelenése egyezne a korabeli üvegház arculatával.

A Sümeg Püspöki Palota városi művelődési és rendezvényközpont című projekt tervek fő célja a nagyszabású rendezvények biztosítása, ezért elengedhetetlen a környezet kialakítása a palota és az új rendezvényterem környékén. A palota udvar, amely ma városi közpark restaurációja elengedhetetlen, hogy egy kellemes, egységes kertépítészeti helytálló pihenőparkot kapjunk. Az új rendezvényterem tekintetében a park ide eső részén, viszont biztosítani kell a bejáratot, ahol tömeges gyalogos és esetenként jármű megközelítése is lehetségessé váljon. A létesítmény látogatói számára szükséges a gépkocsi parkoló kialakítása is a környező utcákon, tereken. (6. melléklet)

A városi művelődési és rendezvényközpont mai állások szerint még nem készült el, finanszírozási gondok miatt a projekt még nem valósult meg. A Püspöki Palota és

környékének felújítása és hasznosítása a jövőben esedékes. A tervek alapján a borkultúra erősödése figyelhető meg, rendkívül impozáns és látványos a várhegy oldalán kialakított szőlőültetvény illetve a Palota Pince kiváló borászaí révén országos híré borok készülnek a Püspöki Palota pincészetén belül.

11. Összegzés

Szakterdolgozatom zárásaképpen szeretném összegezni és levonni a következtetést a fejezetekben kifejtett témákról és felvázolom a fejlesztések megvalósulását és a Püspöki Palota jövőbeni céljait. Összefoglalásomban elsőként a Palota elhelyezkedését, majd Padányi Bíró Márton püspök felújításait vázolnám fel. A elkövetkező részekben a jogszabályok összefoglalását fogom ismertetni, befejezésül a sümegi Püspöki Palota fejlesztéseit referálok.

A sümegi Püspöki Palota a nagy múltú Sümeg város műemlékkörét gazdagítja, amelyre minden sümegi polgár büszkén gondol és beszél róla. A palota e kisváros szívében helyezkedik el, ahol méltán impozáns környezetben foglal helyet. Közvetlen környezetében található a sümegi Mária templom, mely híres zárándok helyként van nyilvántartva a könnyező Mária szobor miatt. A palota a város közparkjából emelkedik ki, amely egykor a püspöki rezidencia kertjét képezte. A palota épületét körül övező múzeumok, közterek, kúriák méltó környezetet biztosítanak az évszázadok óta itt magasló püspöki rezidenciának.

Padányi Bíró Márton püspök a püspökség székhelyét Sümegre helyezte át és ehhez illő püspöki rezidenciát építtetett. Az épület alapja a már meglévő a XVII. században püspöki lak, amely csak a püspökök pihenőházaként érvényesült. Padányi Bíró Márton, püspöksége idején fogott hozzá a palota kibővítéséhez. Az épület felújításán neves művészek dolgozta, mint például Jozef Wachtlander asztalos, Antonio Orsatti stukkátor, Wogl Gergely festő és nyomokban Franz Anton Maulbertsch festő kéznymoi is felismerhetők. Padányi Bíró Márton munkássága során, az utókor számára is felbecsülhetetlen barokk épületet alakított ki, püspöki teendői ellátására.

A műemléki értékeink fennmaradása érdekében a törvényhozók különböző jogszabályok bevezetésével kívánják megvédeni a műemlékeinek, ilyen például a Kulturális örökség védelméről szóló szabályozás, amely egyhangúan azt kívánja szabályozni, hogy a múltbéli értékeinket fel kell tárnunk és azokat meg kell óvnunk a jövő számára. Így az anyagi és szellemi értékeink védelme érdekében a szabályozások magában foglalják a műemlék védelemmel kapcsolatos előírásokat, a kulturális örökség védetté nyilvánítás szabályait és a kulturális örökség nyilvántartásának szabályait is.

Szakdolgozatomban felvázoltam a sümegi Püspöki Palota fejlesztéseit és a hasznosításának terveit. Az 1959-1960. évi homlokzat felújítás nemcsak az épület megóvását szolgálta, hanem a diákok számára a kedvezőbb életkörülmények kialakítását is, amely az Országos Műemléki Felügyelőség támogatásával jöhetett létre. A felújítás az épület újabb korszakainak feltárást eredményezett, amelyet szakértő bevonásával sikerült feltárni.

Sümeg város Önkormányzata 1995. április 28.-án létrehozta a palota hasznosításáért, felújításáért felelős Sümeg Püspöki Palotáért Közalapítványt. A Közalapítvány azonnal állagmegóvási munkálatokat alkalmazott az épületen, illetve megszervezte őrzését és kidolgozta hasznosításának tervét, melyet 1995-ös Sümeg, Püspöki Palota hasznosítási javaslata foglalja össze. A javaslat tartalmazta a barokk múzeum kialakítását, kápolna helyreállítását illetve restaurálását, kulturális rendezvény központkialakítását és vendéglátó egység elhelyezését. A tervek alapján, megtörtént a könyvtár restaurálása, múzeum kialakítása és az állagmegóvási munkák – földem helyreállítása, közművekre való csatlakozás- befejezése.

A belváros, városrehabilitációs program keretében a fejlesztési programot a Püspöki Palota központiságával kívánják elérni. A Püspöki Palota szempontjából a kulturális rendezvényközpont a fejlesztés célja, mely a város központjában helyezkedik el. Az újonnan felépülő rendezvényközpont körül kialakításra várnak a közparkok, kúriák és Sümeg „főtere”, nem elhanyagolható kritériummal a város környezet javításával. A program keretében homlokzat helyreállítása elkészült, a nyílászárók cseréje megvalósult, restaurátori munkák elkezdődtek, a várfelőli két emeleti szobában a mennyezet kiváltképp díszes stukkói és a könyvtárszoba restaurálásra kerültek.

A palota fejlesztése értelmében fontosnak tartottam megemlíteni a Történelmi szülőültetvény a sümegi vároldalában projektet, mely a palota értékeit emeli és látványosságait növeli. Nem elhanyagolható, hogy fejlesztési törekvések elérték céljuk, hiszen a Palota Pince néven tevékenykedő vállalkozás sikeres borászattal rendelkezik.

A Sümegi Püspöki Palota városi művelődési és rendezvényközpont programterv öntötte formába az eddigi törekvéseket. A program főcélja a város életébe egy olyan

művelődési és rendezvényközpont kialakítása, amely befogadó képessége megfelelő és színvonalas előadások megrendezésére is alkalmas. A városi művelődési és rendezvényközpont mai állások szerint még nem készült el, finanszírozási gondok miatt a projekt még nem valósulhatott meg.

A Püspöki Palota jövőbeni tervezetei még nem körvonalazódtak, jelenleg készülnek a hasznosításához szükséges tervek valamint a finanszírozásához szükséges anyagi fedezetek előteremtése.

A szakdolgozatom megírása közben a múlt felidézésével törekedtem feltárni Sümeg egyik legkiemelkedőbb építészeti műemlékét. A feltárás során igyekeztem az adott korban betöltött szerepét kihangsúlyozni. A fejlesztések illetve a programtervek alapján pedig bemutattam a műemlék hasonításának lehetőségeit.

12. Irodalomjegyzék

A műemlékvédelem alapjai: Kőszegi Lajos: *szerk., Porta Speciosa Egyesület, Budapest, 2010.*

Állami Műemlékhelyreállítási és Restaurálási Központ, Építési Osztálya: Sümeg, Püspöki Palota Hasznosítási javaslat *Budapest, 1995.*

Entz Géza - Gerő László: A Balaton környék műemlékei *Képzőművészeti alap Kiadóvállalat Budapest 1958*

Dr. Högyész László: Sümeg évszázadai: *veszprémi Eötvös Károly Megyei Könyvtár 1989.*

Dr. Koppány Tibor: A sümegi Püspöki Palota kutatási elődokumentációja *Budapest 1997.*

Lents Zoltán: Sümeg *Asperján Nyomda Zalaszentgrót 2003.*

Miklósi - Sikes Csaba: Napirenden. Sümeg Püspöki Palotáért Közalapítvány. *Műemléklap. Budapest, 1999.*

Miklósi - Sikes Csaba: Sümeg város építészeti emlékei. *In: Sümegi Kalauz. Sümeg, 1993.*

Múzeumi füzetek 12: Sümeg, belváros városrehabilitációs programterv: Erő Zoltán *Palatium Stúdió Kft. Budapest 2000.*

Pehm József: Padányi Bíró Márton veszprémi püspök Élete és kora „Zrinyi” *Nyomdaipar Rt. Zalaegerszeg 1934.*

Sümegi Püspöki Palota, Városi művelődési és rendezvényközpont vázlaterv *Szentendre 2008.*

Történelmi szülőültetvény a sümegi vár oldalában: megvalósíthatósági tanulmány, *Sümeg, 2007.*

Internetes hivatkozások

Sümeg Város Hivatalos Honlapja

<http://sumeg.hu>

Letöltve: 2014. 05.12.

A sümegi Püspöki Palota Hivatalos Honlapja

<http://puspoki-palota.hu>

Letöltve: 2014.05.12.

Sümeg, város ahol élünk...

<http://sumeg.slyweb.hu>

Letöltve: 2014.05.14.

Kiállítás, képanyagok, fotók

<http://muzeum.vaciegyszazmegye.hu>

Letöltve: 2014.05.12.

Jogszabályok, rendeletek

2001. évi LXIV. törvény: A Kulturális örökség védelméről (2005. évi LXXXIX. törvény módosított)

17/2002. (VI.21.) NKÖM rendelet: a kulturális örökség hatósági nyilvántartásra vonatkozó szabályokról

Országos településrendezési és építési követelményekről szóló kormányrendelet

Sümeg Város Önkormányzat által kiadott rendelet az épített és természeti környezet helyi védelméről

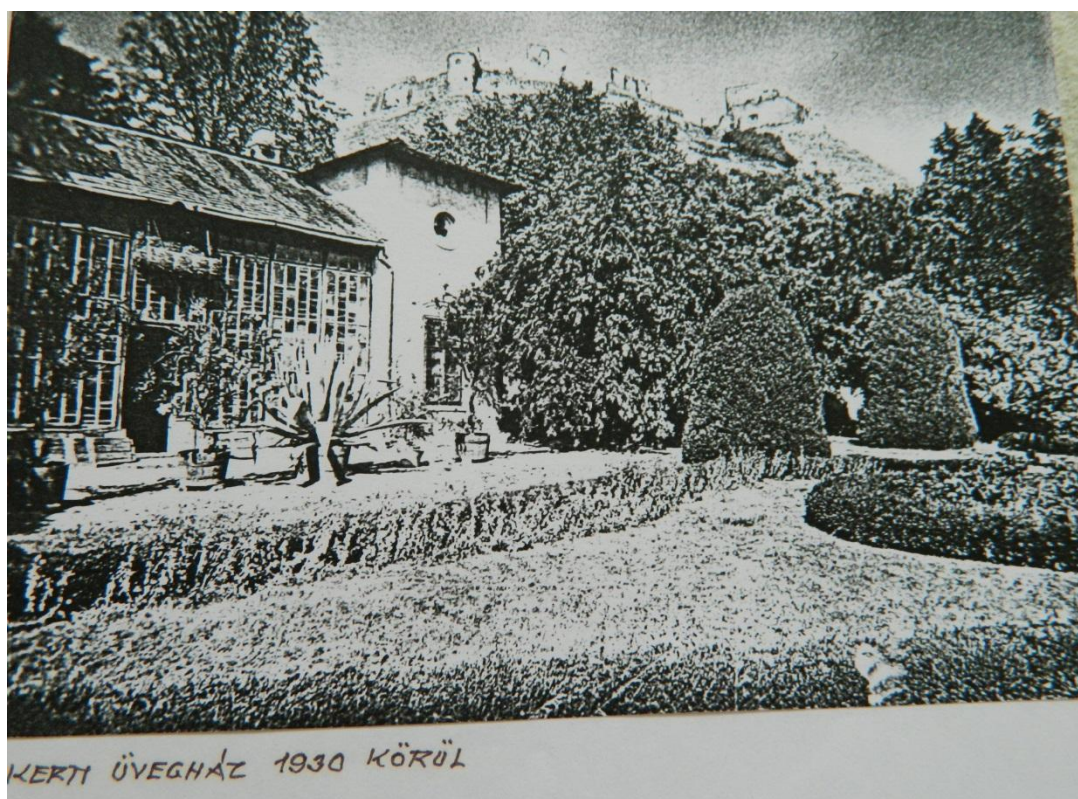
3/2002. (II. 15.) NKÖM rendelet: A kulturális örökség védetté nyilvánításának részletes szabályairól

Mellékletek

Mellékletek jegyzéke

- 1. melléklet: A sümegi Püspöki Palota 1930 körül**
- 2. melléklet: 1959-1960. évi Homlokzat helyreállítás**
- 3. melléklet: Kápolna és az oltárkép**
- 4. melléklet: Sümegi, Püspöki Palota Hasznosítási javaslat (1995)**
- 5. melléklet: Sümeg, belváros városrehabilitációs programterv (2000)**
- 6. melléklet: Sümegi Püspöki Palota városi művelődési és rendezvényközpont (2008)**

1. melléklet

A sümegi Püspöki Palota 1930 körül

Forrás: Dr. Koppány Tibor: A sümegi Püspöki Palota kutatási elődokumentációja Budapest 1997.

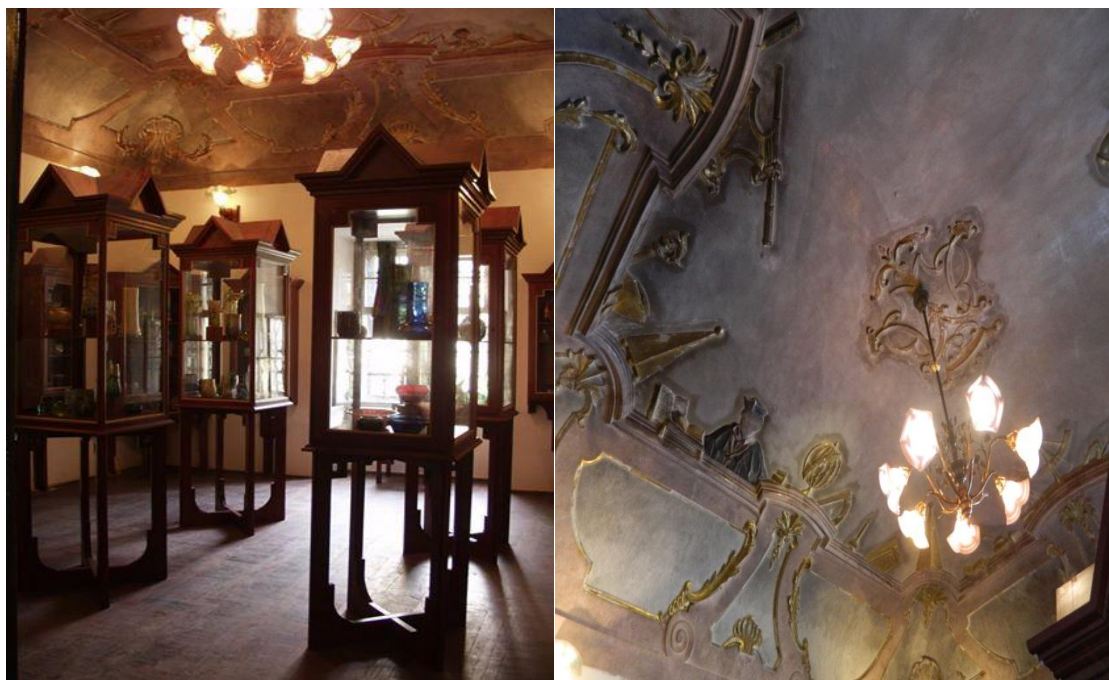
2. melléklet

1959-1960. évi Homlokzat helyreállítás

Forrás: Dr. Koppány Tibor: A sümegi Püspöki Palota kutatási elődokumentációja Budapest 1997.

3. melléklet

Könyvtárszoba Horváth Márton üvegművész kiállításával

forrás: <http://puspoki-palota.hu>

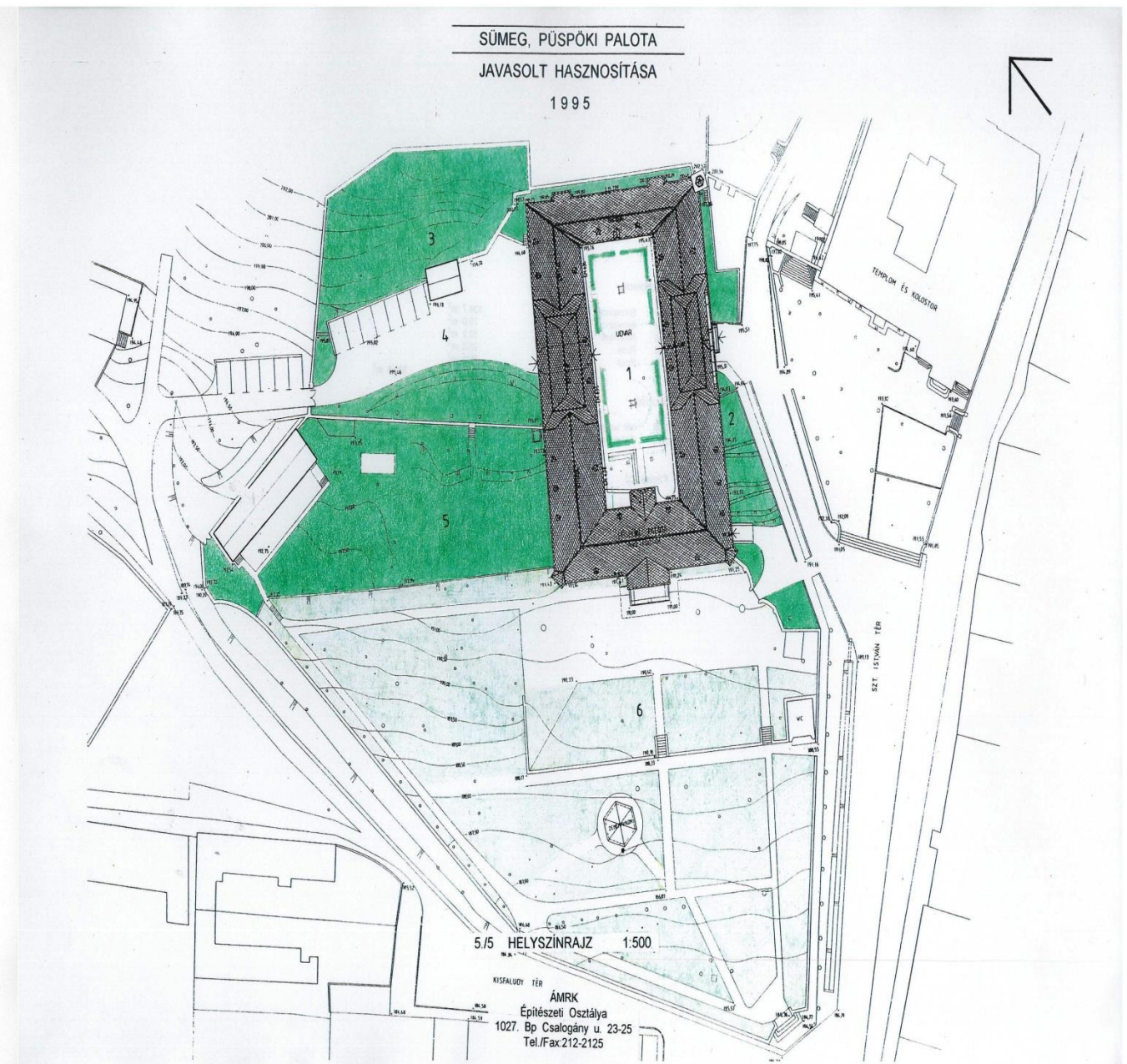
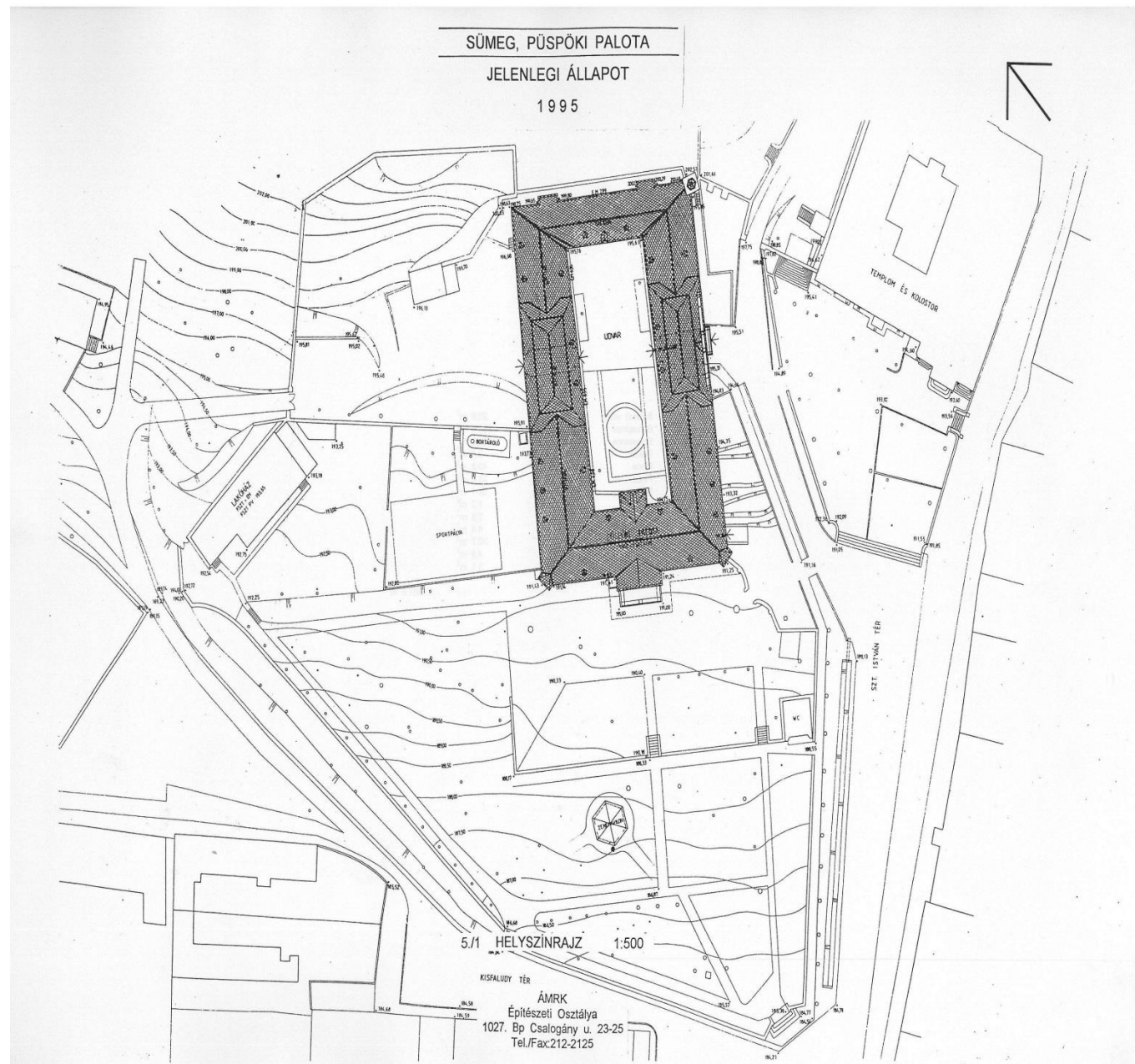
Kápolna és az oltárkép

Forrás: saját fényképek

4. melléklet

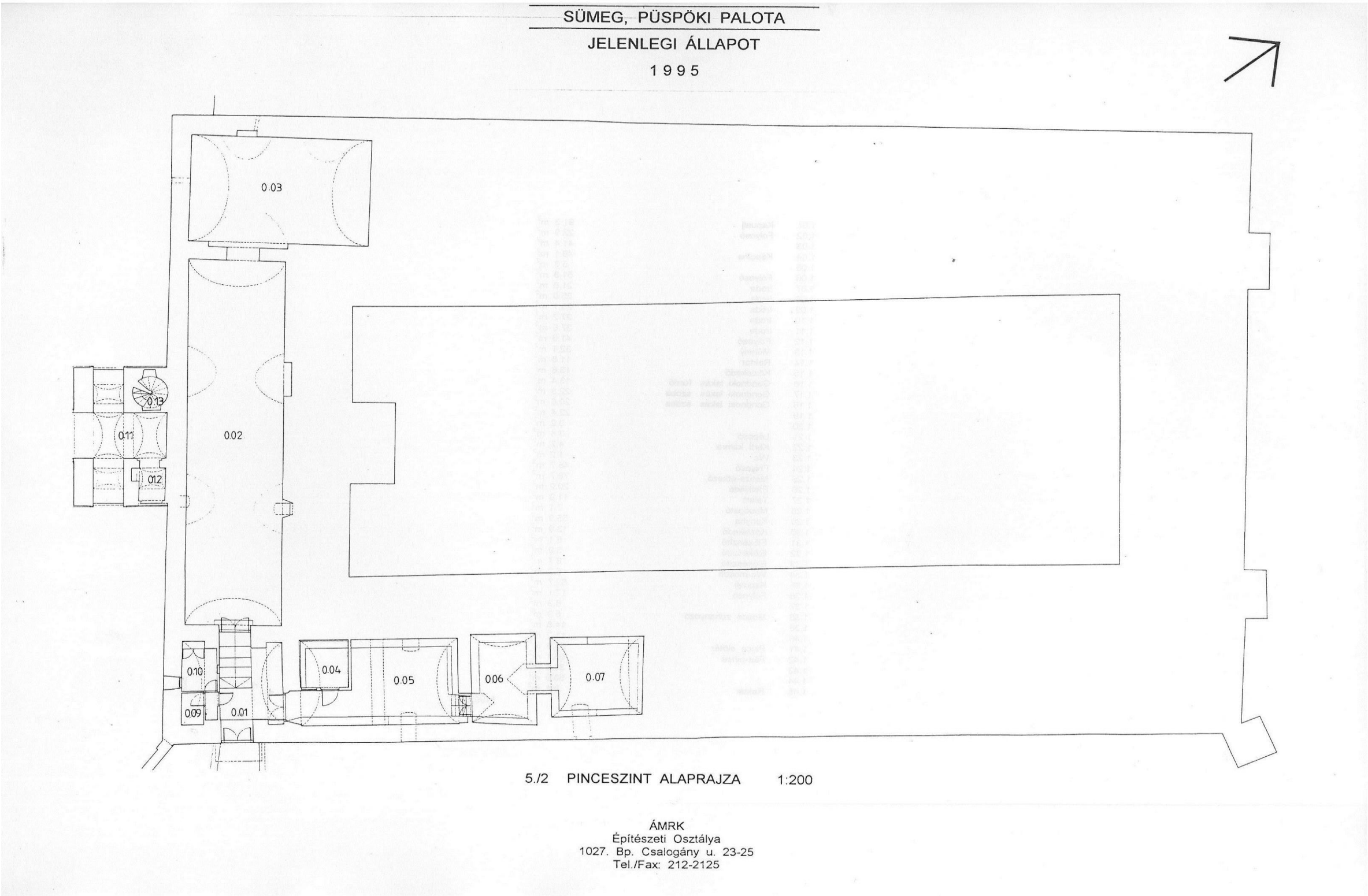
Sümei, Püspöki Palota Hasznosítási javaslat (1995.)

Forrás: Állami Műemlékhelyreállítási és Restaurálási Központ, Építési Osztálya: Sümei, Püspöki Palota Hasznosítási javaslat Budapest, 1995.

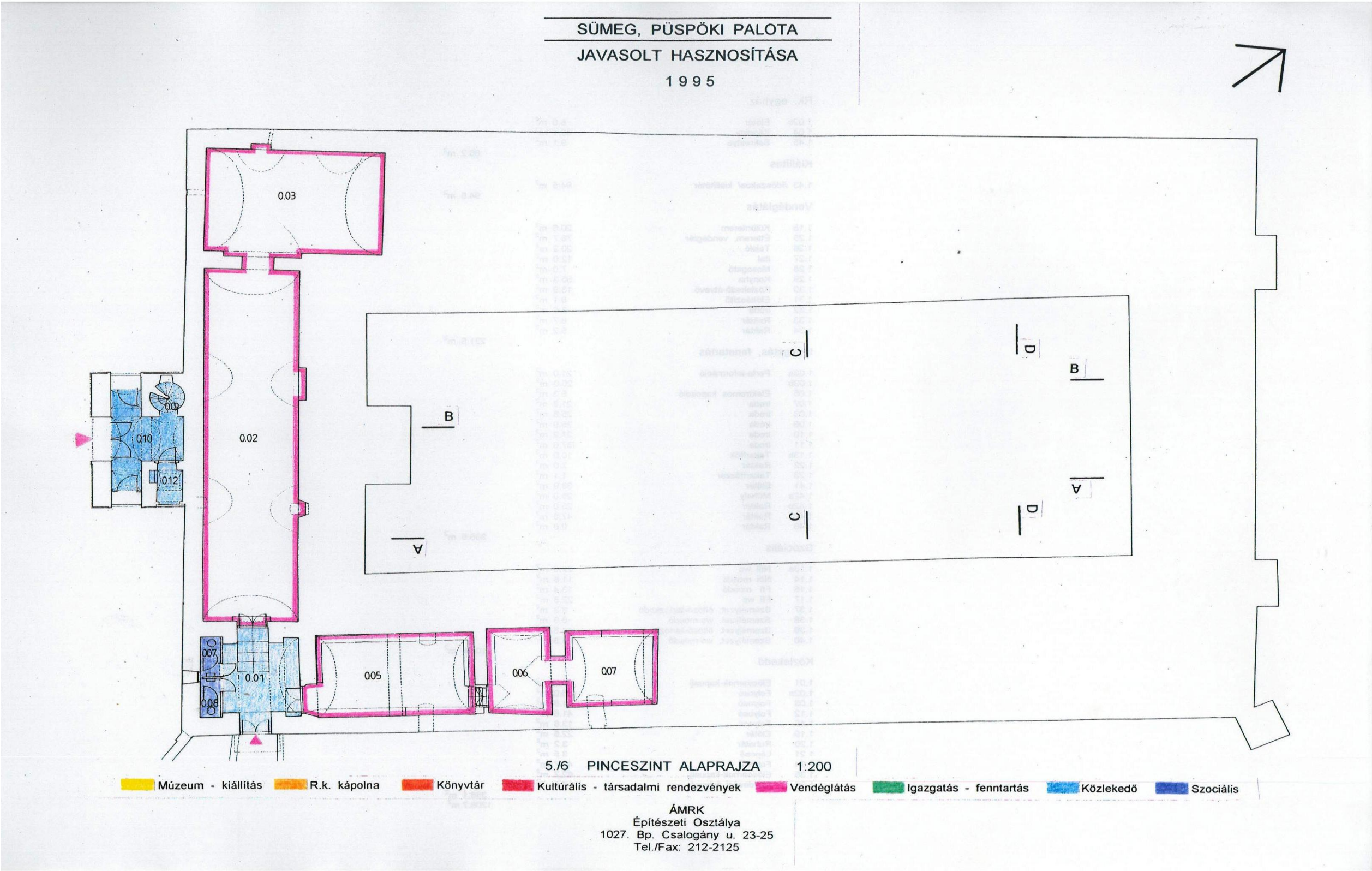
Sümegei, Püspöki Palota Hasznosítási javaslat (1995.)

Pinceszint alaprajz jelenlegi állapot

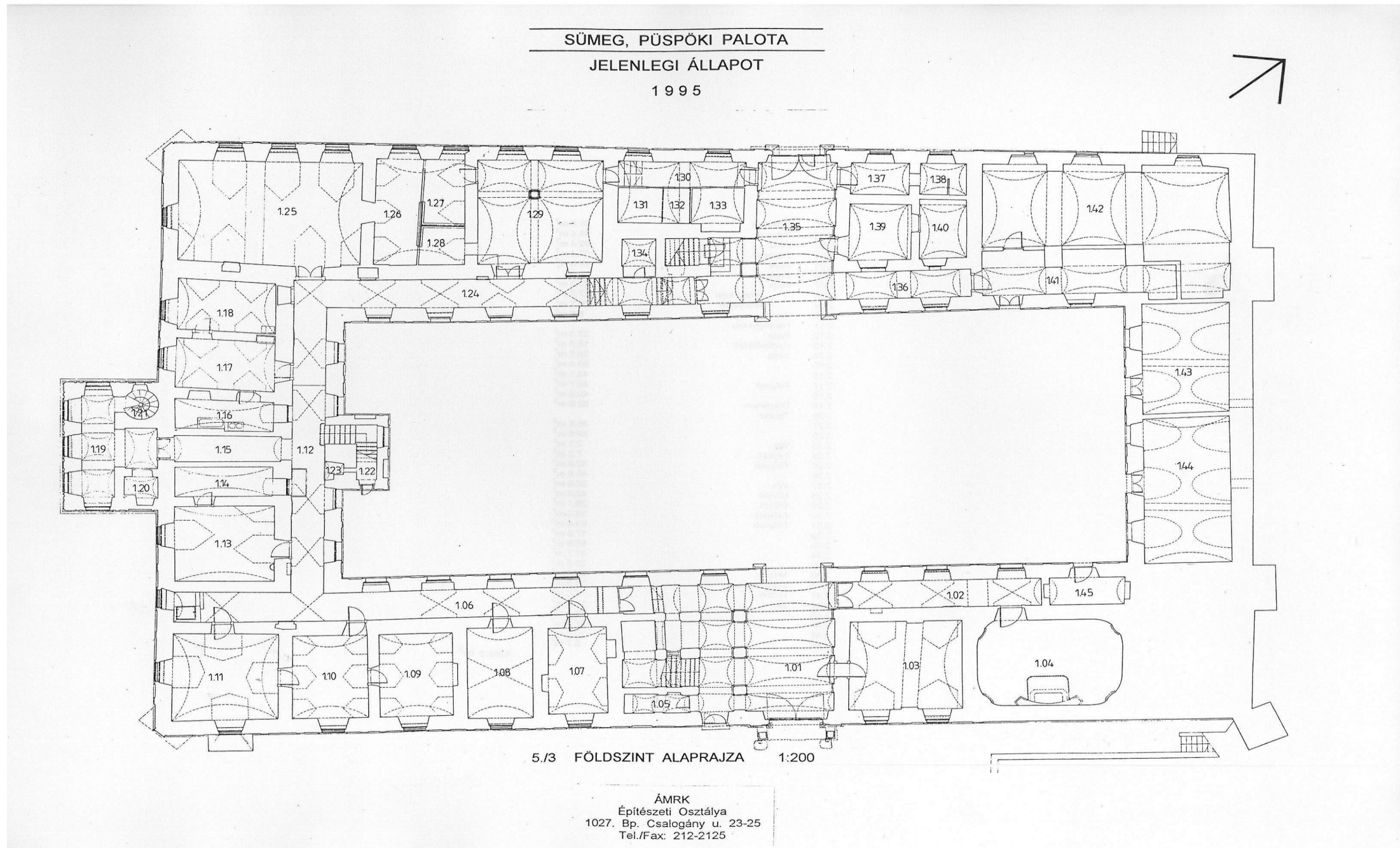
Sümegei, Püspöki Palota Hasznosítási javaslat (1995.)

Pinceszint alaprajz javasolt hasznosítása

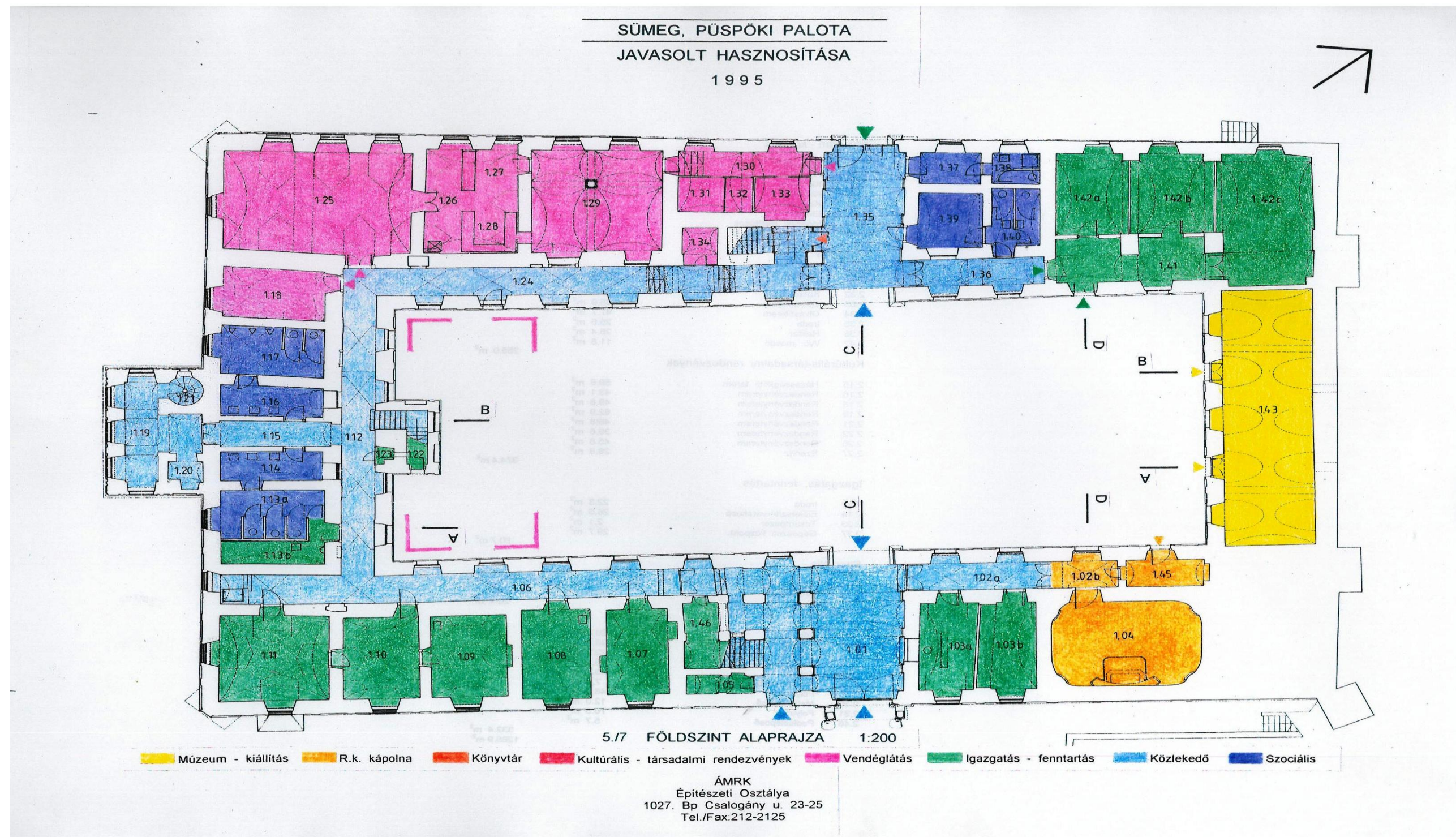
Sümegi, Püspöki Palota Hasznosítási javaslat (1995.)

Földszint alaprajz jelenlegi állapot

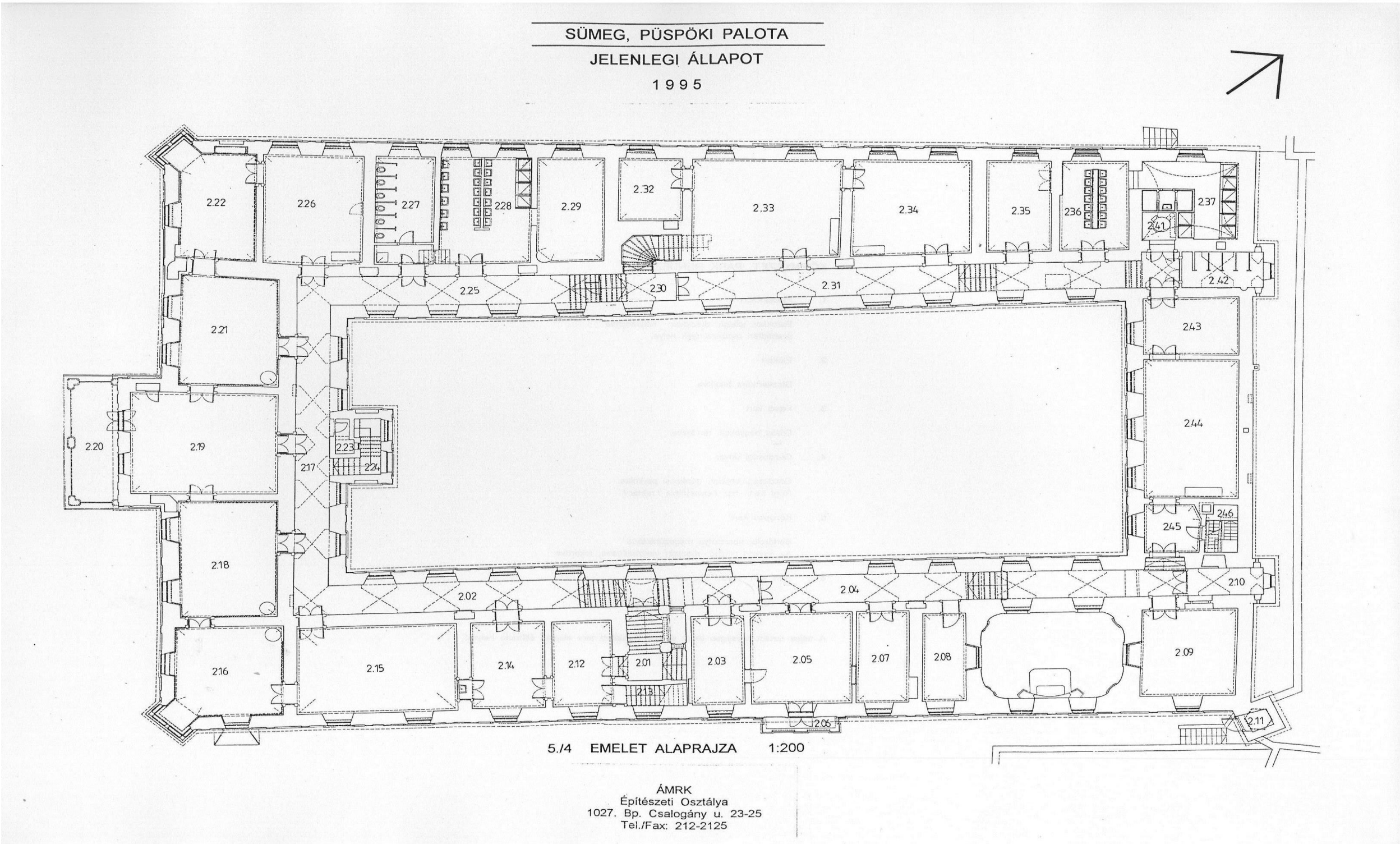
Sümei, Püspöki Palota Hasznosítási javaslat (1995.)

Földszint alaprajz javasolt hasznosítása

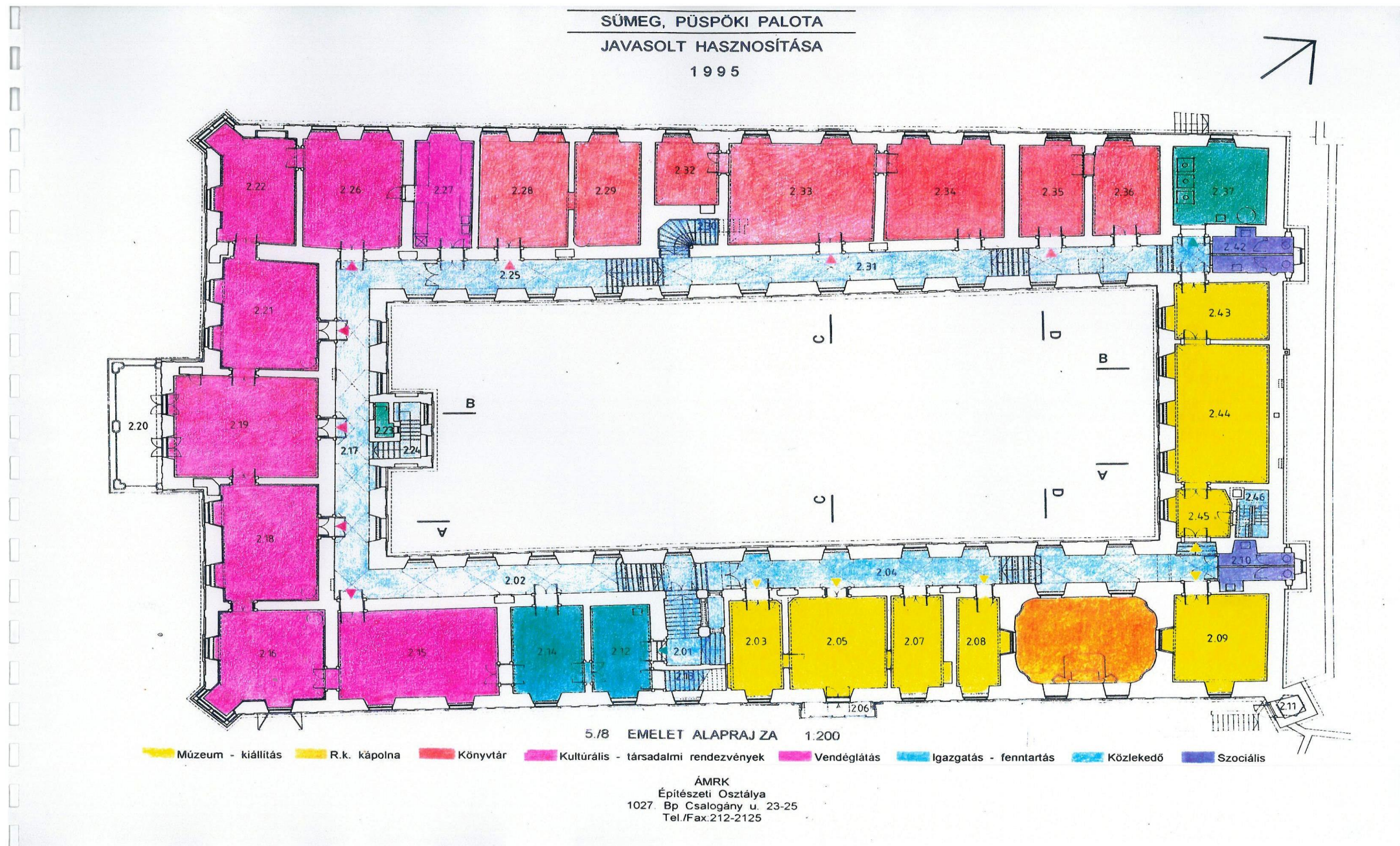
Sümegei, Püspöki Palota Hasznosítási javaslat (1995.)

Emelet alaprajz jelenlegi állapota

Sümegei, Püspöki Palota Hasznosítási javaslat (1995.)

Emelet alaprajz javasolt hasznosítása

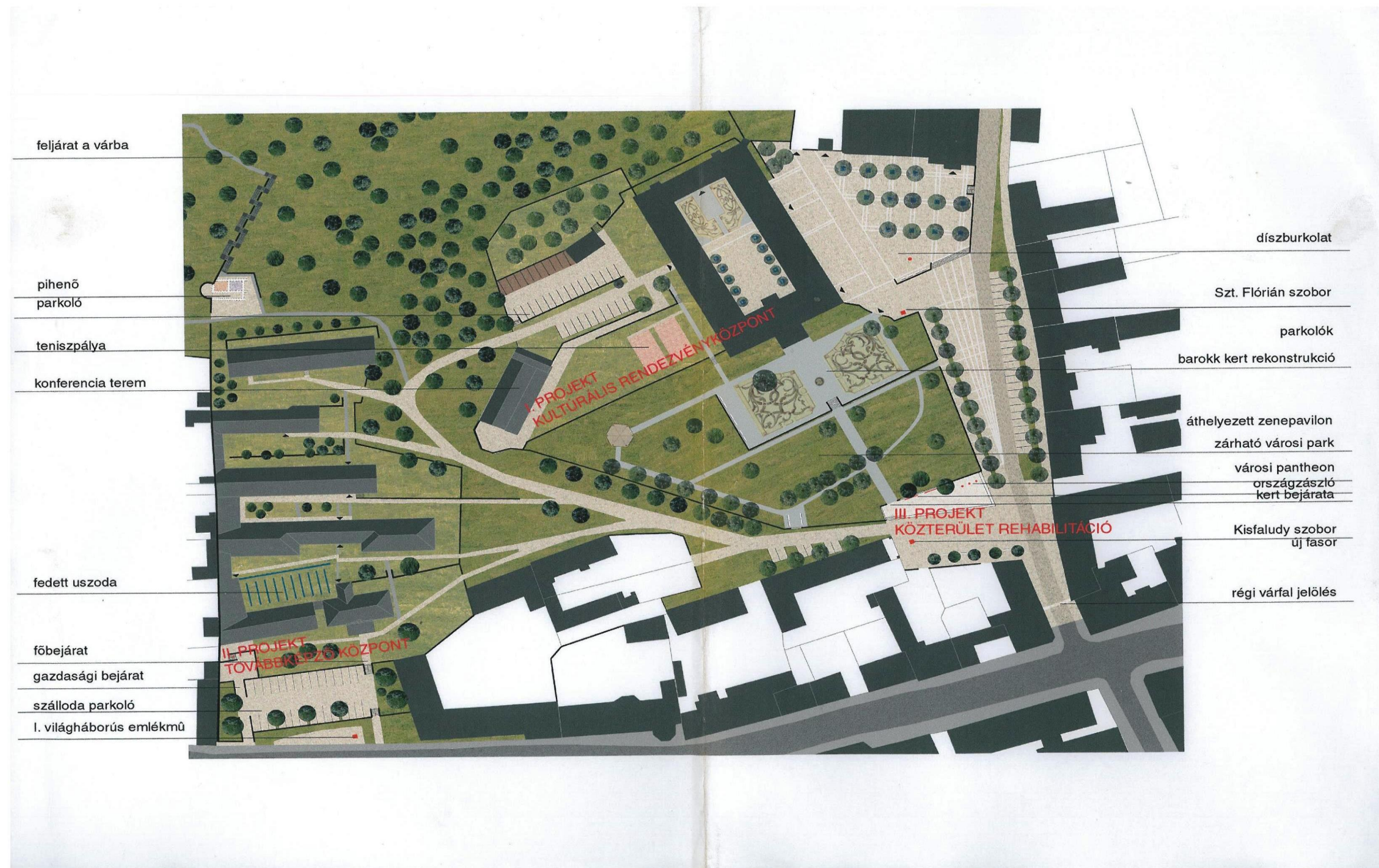

5. melléklet

Sümeg, belváros városrehabilitációs programterv (2000)

Kulturális rendezvényközpont, Továbbképző központ és Közterület rehabilitáció terve

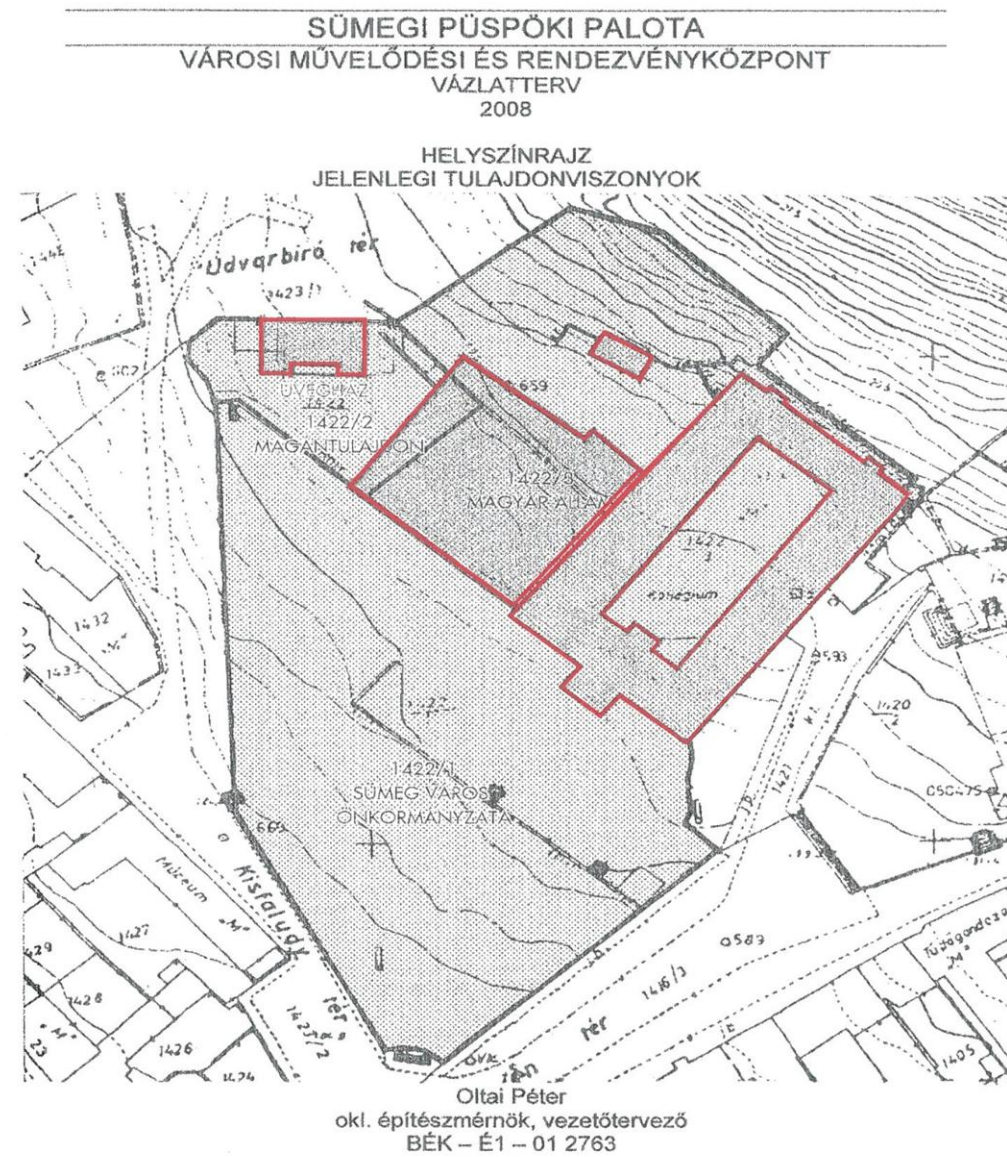
Forrás: Múzeumi füzetek 12: Sümeg, belváros városrehabilitációs programterv: Erő Zoltán Palatium Stúdió Kft. Budapest 2000.

6. melléklet

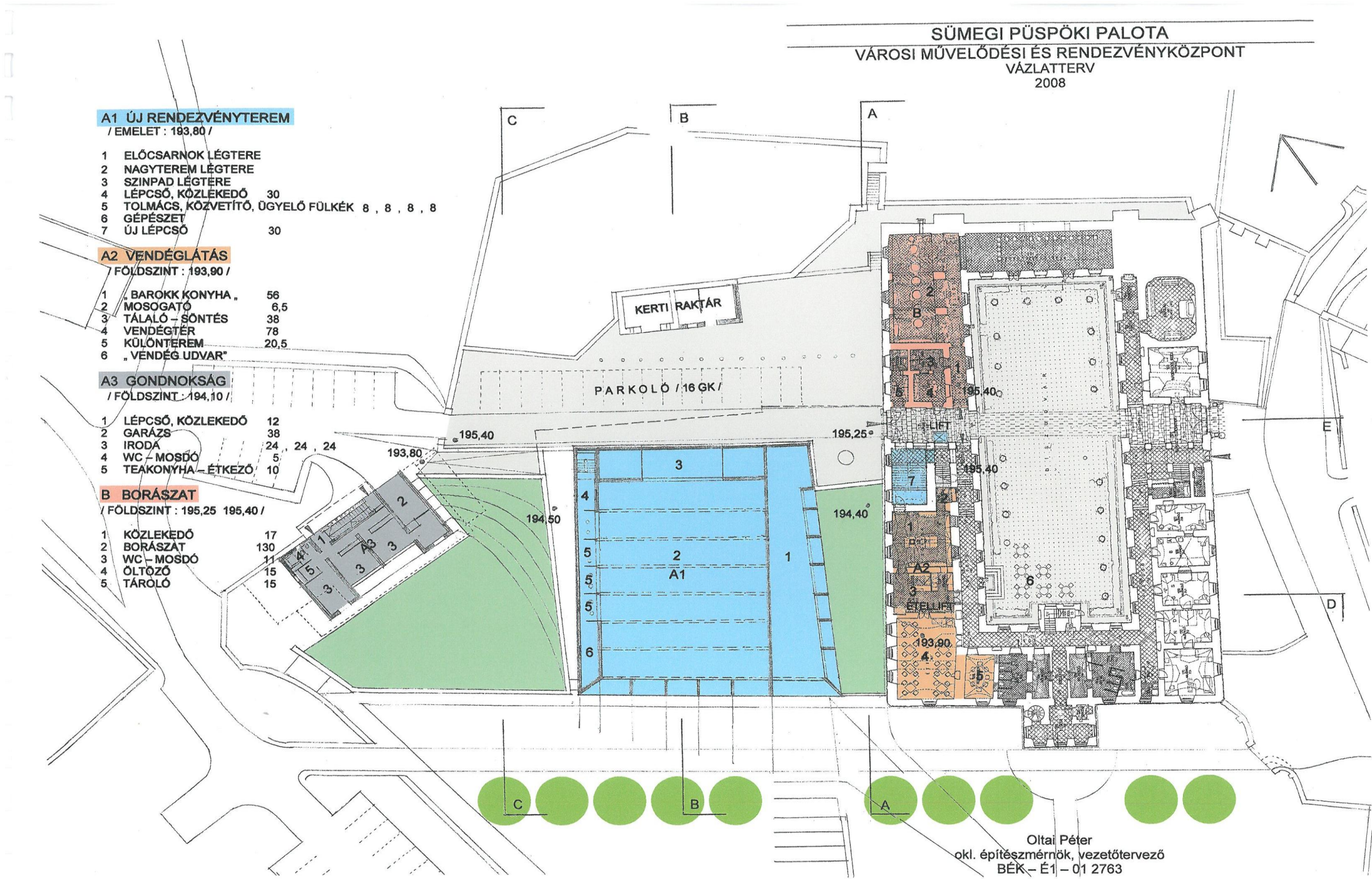
Sümei Püspöki Palota városi művelődési és rendezvényközpont (2008) Helyszínrajz, jelenlegi tulajdonviszonyok

Forrás: Sümei Püspöki Palota, Városi művelődési és rendezvényközpont vázlatterv Szentendre 2008.

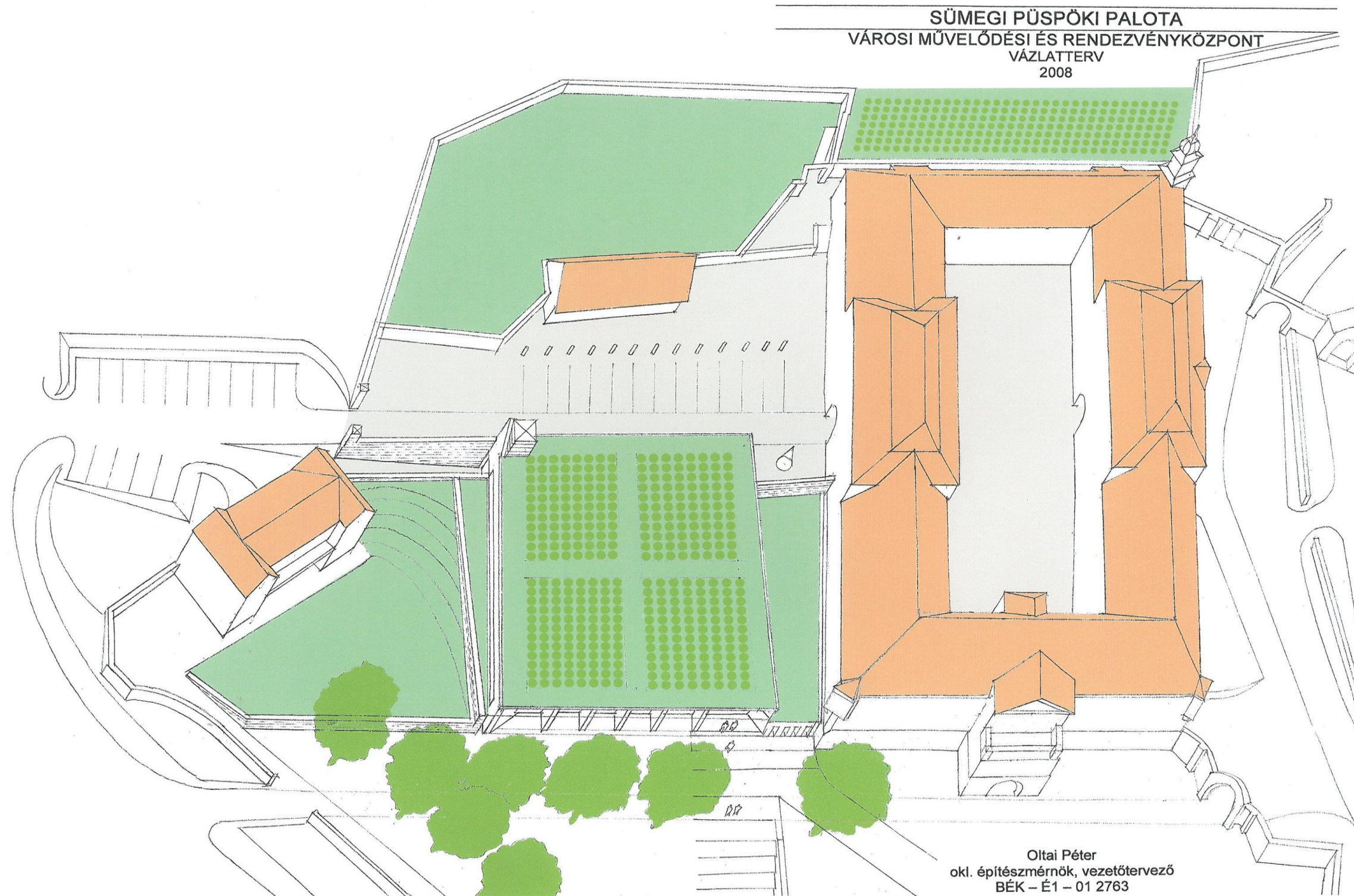
Sümei Püspöki Palota városi művelődési és rendezvényközpont (2008)

Az új rendezvényterem, vendéglátás, gondnokság és borászat elhelyezkedése

Sümegei Püspöki Palota városi művelődési és rendezvényközpont (2008)

Az új rendezvényterem, vendéglátás, gondnokság és borászat elhelyezkedése

Sümei Püspöki Palota városi művelődési és rendezvényközpont (2008)

Művelődési és rendezvényközpont vázlatterve

